

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Η ΜΕΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ¹

(Διάλεξις ἐν τῷ Ὀμηρείῳ Παρθενναγωγείῳ
τῆς Σμύρνης ὑπὸ Φ. Βουτζίνα).

Μὴ λησμονῶμεν ἐν πρώτοις ὅτι ἐκείνο ὅπερ ἔμαθε μέχρι τῆς δεκαετοῦς ἡλικίας τὸ ἔμαθε διὰ τῆς μνήμης οὐχὶ δὲ διὰ τῆς σκέψεως ἢ λογικῆς. Ὅ,τι γινώσκει, τοῦ τὸ ἐνεχάραξαν διὰ τῆς κατὰ κόρον ἐπαναλήψεως, ἐπραξαν ὅ,τι ὁ ἐμβολιάζων τὸ ἄγγριον δενδρύλλιον, ἀρχεται δὲ ἡ περίοδος τῆς ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ στυλαρίου περαιτέρω ἀναπτύξεως. Ἡ ἀνάπτυξις αὕτη θ' ἀρχίσῃ ἢ ὅχι οἴκοθεν, ἐὰν δὲ δὲν ἐπιβλέπεται, καθοδηγῆται, ἐπισπεύδῃται ἢ βραδύνεται, κινδυνεύει ἢ ἄγονος νὰ καταστῇ ἢ πρόωρος νὰ ἐξαντληθῇ. Ὄραι ἐργασίας, μέθοδος ἐργασίας, ἀντικείμενον ἐργασίας, ταῦτα πάντα ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ προετοιμάσῃ καὶ ὄριση· ὁ μαθητὴς θὰ συνεισφέρῃ μόνον κατὰ τούτο, εἰς τὸ νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ μάθῃ. Δὲν ἀρκεῖ δὲ μόνον νὰ λειτουργήσῃ ὑπὸ κηδεμονίαν ἢ δευτέρα αὕτη περίοδος, ἢ ἀφορῶσα τὴν μέσσην διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ συστέλληται, ὅπως ὁ κηπουρὸς περικόπτει ἐνίοτε τ' ἄνθη τοῦ δενδρύλλου ἵνα ἀποφέρῃ εὐχυμωτέρους καρποὺς βραδύτερον. Κατὰ τὴν ἀπὸ τῶν δέκα μέχρι τῶν δέκα εἰς ἑτῶν ἡλικίαν ταύτην λοιπὸν, τὴν ἀποτελοῦσαν τὴν περίοδον τῆς μέσης διδασκαλίας, μορφοῦται ὁ νοῦς τοῦ μαθητοῦ. Ὁ νοῦς, κατὰ τὰ πολῦτιμα ταῦτα ἔτη, λαμβάνει τὰς ἐξείς του καὶ διὰ νὰ λύῃ προβλήματα καὶ διὰ ν' ἀντιληφθῇ γεγονότων καὶ τὰ κρατήσῃ ἐν ἑαυτῷ, τὴν δὲ διὰ τῆς μνήμης μάθησιν διαδέχεται ἢ διὰ τῆς σκέψεως, μᾶλλον δ' αὕτη προστίθεται εἰς ἐκείνην. Ἡ ἐπινοητικὴ πηγὴ ἀναθρόσκει, κοιλιάνει τὴν κλιτὸν αὐτῆς· βραδύτερον οὐδὲν πλέον θέλει δυναθῆναι νὰ μεταβάλλῃ οὔτε τὴν ἐκβολὴν αὐτῆς, τούτέστι τὴν ἀπαγωγίαν, οὔτε τὸν βῆθον τῆς, τὸ ν' ἀφῃθῇ δ' ἀπλῶς εἰς τὴν τύχην ὅπως αὕτη κανονίσῃ ταῦτα πάντα, εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀντίστροφον τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἀνάγκη ἀπόλυτος ὑποβολῆς εἰς πειθαρχίαν τῆς νεαρᾶς διανοίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ὅπως ἀκμια φθάσῃ εἰς τὴν ἀμέσως μετ' αὐτῆς, τὴν ὅποιαν ὁ μέγας φιλόσοφος Taine χαρακτηρίζει ὡς τὴν γονιμωτέραν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, τὴν περίοδον τὴν ἀρχαιμένην ὀλίγον πρὸ τῶν 20 ἐτῶν καὶ λήγουσαν ὀλίγον μετ' αὐτά. «Κατὰ τὰ ἔτη» ταῦτα, λέγει ὁ ῥηθεῖς, τ' ἀποτελοῦντα τὸν χρό-

νον τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως, ὁ χυμὸς ἀνέρχεται διαρκῆς, παράγων βλαστοὺς, ἄνθη καὶ καρποὺς· τὴν δ' ἀνάπτυξιν ταύτην προετοιμάζει διὰ δικαίας πειθαρχίας ἢ δευτέρα περίοδος, ἢ μέση διδασκαλία, ἢ περίοδος τῆς κηδεμονίας, τῆς καλλιέργειας τοῦ νοῦς τοῦ μαθητοῦ, ἐν περιλήψει. Ἴνα λοιπὸν καλλιερῆθῃ ὁ νοῦς τοῦ μαθητοῦ, ἀνάγκη νὰ ἐφοδιασθῇ διὰ γενικῶν γνώσεων, τὰς ὁποίας ὅμως νὰ ἐννοήσῃ καλῶς, νὰ χωνεύσῃ καὶ γείνη κάτοχος αὐτῶν, οὕτως ὥστε, ὅπως λέγει ὁ Τερέντιος: αὐδὲν ἀνθρώπινον νὰ τῷ ἦναι ξένον». Ἐν περιλήψει, ἢ μέση ἐκπαίδευσις, ἐκπαίδευσις ἅμα καὶ κηδεμονία, ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν γενικὴν καλλιέργειαν τοῦ νοῦ, σκοπὸς αὐτῆς εἶναι νὰ καλλιερῆσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ μαθητοῦ οὐχὶ διὰ μόνον τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας ἀλλὰ διὰ τὸν βίον ὀλόκληρον, ἐξεπλήρωσε δὲ τὸ μέρος τῆς ὅταν μάθῃ τῷ μαθητῇ ὅτι δύναται οὗτος νὰ κρατήσῃ ἐν ἑαυτῷ. Οὐδὲν πλειότερον.

Ἐρωτῶμεν ἤδη! λειτουργεῖ ὅπως λειτουργεῖ, ἐπὶ τοιούτων βάσεων καὶ ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω ὅρους τὸ σύστημα τῆς μέσης διδασκαλίας; Καλλιερῆται κατὰ τὸ διάστημα αὐτῆς ὁ νοῦς τοῦ μαθητοῦ οὕτως ὥστε νὰ ἐπιζήσῃ ἢ καλλιέργεια, ὅ,τι δὲ οὗτος διδάσκειται, νὰ τὸ διδάσκῃται, ὅπως ἀπαιτεῖται, νὰ τὸ χωνεύῃ, νὰ τὸ κατέχῃ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι; Ἐφοδιάζεται μὲ γενικὰς γνώσεις αἰτινες θὰ τῷ διευκολύνουν τὴν περαιτέρω ἐκπαίδευσιν μέχρι τοῦ σταδίου, ὅπερ ἢ ὁ ἴδιος θὰ ἐκλέξῃ ἢ ἀνάγκη οἰαδῆποτε ἐπιβάλλει αὐτῷ; Εἰς ὅλα ταῦτα ἂς ἀπαντήσωσιν εἰλικρινῶς αὐτοὶ εἰ διδάσκοντες. Ἐγὼ λέγω: Οὐχὶ δυστυχῶς! Ὁ Marcel Prevost, εὐρωμαθῆς Γάλλος, σπουδαῖος πραγματευθεὶς τὸ ζήτημα τοῦτο, δὲν διστάζει ν' ἀποκαλέσῃ φαινομενικὴν τὴν ἐνεστῶσαν μέσσην διδασκαλίαν, τὸ δ' ἐλαττωματικὸν τοῦ λειτουργοῦτος συστήματος ἀποδίδει εἰς πολλὰ αἴτια, τὰ κυριώτερα τῶν ὁποίων εἰσὶ τὰ ἐξῆς: Ὅτι οἱ διδάσκοντες ἐφαρμόζουσι ἐν γένει εἰς τὴν μέσσην διδασκαλίαν μέθοδον ἀρμοδίαν διὰ τὴν ἀνωτάτην, σπεύδουσι δὲ νὰ διδάξωσι τῷ μαθητῇ πρόωρος ὅ,τι ὀφείλου νὰ διδάξωσιν ἀκροαύτως. Ὅτι ἀνατίθενται εἰς μόνην τὴν μνήμην τοῦ διδασκόμενου, χωρὶς νὰ ἐπιδιώκωσι καὶ τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ὅτι πολλάκις τὸ διὰ τοῦ ἐνός τῶν ὀτων εἰσερχόμενον ἐξέρχεται διὰ τοῦ ἄλλου, ἐὰν δ' ἐπέλθῃ καὶ πρόωρον μνήμης ναυάγιον, προσθέτει ὁ ῥηθεῖς, ἐπιπλέουσιν ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ μαθητοῦ, ὡς ἄλλα ναυαγίου σῶστρα, ἀσφαφεῖς, ἀόριστοι καὶ ἀτελεῖς γνώσεις, ὧν τινες καθ' οὐδὲν θέλουσι τὸν ὠφελῆσαι ἐν τῷ μέλλοντι. «Ταῦτα

¹ Τέλος ἴδε σελ. 113.

»πάντα δέ, λέγει, διότι δὲν ἐρμηνεύεται μία λέξις, τὸ γινώσκω, ὅπως ἐν τῇ παιδαγωγικῇ «πρέπει νὰ ἐρμηνεύηται.» Τῆς λέξεως ταύτης ἡ κυρία ἔννοια εἶναι, κατ' αὐτόν, τὸ κατέχειν, ἐὰν δὲ γινώσκω δὲν σημαίνει κατέχειν, οὐδὲν σημαίνει. Μεταξὺ δ' ἄλλων ἴσως καὶ ὑπὲρ τ' ἄλλα ἀποδίδει ὁ ῥηθεὶς Γάλλος τὸ ἐλαττωματικὸν τοῦ ἐνεστώτος συστήματος εἰς τὸ τῶν ἐκθέσεων ἰδεῶν μᾶθημα λίαν φειδωλῶς διδασκόμενον, ἢ φειδωλία δ' αὕτη ἐπεκτεινομένη καὶ εἰς τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν παραδίδει τὸν μαθητὴν ἀνίκανον, ἐκεῖ ὅπου ἀκριβῶς ὄφειλε νὰ διακριθῆ ἐπὶ ἰκανότητι. Καὶ δικαίως ἐπιτίθεται, μετὰ τινος μάλιστα δριμύτητος, κατὰ τῆς τοιαύτης παραλείψεως. Οὐτε εἰς ἐπὶ ἑκατόν, ἐπιλέγει, εἶναι ἰκανὸς νὰ ἐπανεύρη ἀπαρασκευάστως τὸ ὄνομα καὶ τὸν τύπον τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἰσπανίας, τὴν θεωρίαν τοῦ πολλὰπλασιασμοῦ, τὴν ἔννοιαν πέντε στίχων τοῦ Βιργιλίου, τυχαίως λαμβανόμενων, τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῆς ὀρόσου. Καὶ ὅμως ὅλοι ἠκολούθησαν μαθήματα μέσης διδασκαλίας. Καὶ ἐξετασθέντες προσεβιάσθησαν, ἐννοεῖται.

Τὴν σπουδαίαν ταύτην ἔλλειψιν ἀπαντᾷ τις δυστυχῶς καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἡμετέρων ἐκπαιδευτηρίων, δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν. Εἶναι δ' ἔλλειψις ἀρχαία, ἐξακολουθοῦσα παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας παρατηρήσεις καὶ συστάσεις τῶν διευθυντῶν καὶ ἐφόρων πρὸς τοὺς διδάσκοντας. Ὅτε πρὸ εἰκοσαετίας εἶχον τὴν τιμὴν ν' ἀποτελῶ μέρος τῆς Ἐφορείας τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, ἢ στερεότυπος παράκλησις καὶ σύστασις — περὶ τούτου δ' ἐπικαλοῦμαι μάρτυρας τοὺς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διδάξαντας καὶ διδασθέντας — καὶ τῶν συναδέλφων μου καὶ ἐμοῦ πρὸς τοὺς διδασκάλους ἦτο νὰ ἐπαναλαμβάνηται συχνότερον τὸ μᾶθημα τῶν ἐκθέσεων· ἀλλὰ τὸ αἰώνιον ἡμῶν παράπονον ὅτι καὶ συστάσεις καὶ παρακλήσεις δὲν ἐπέφερον τὴν βελτίωσιν τῶν ἀτελῶς βαινόντων, τοῦ δὲ τοιοῦτου ἀτελοῦς συστήματος ἀποτελεσματικὸν ἦτο τὸ ἐξῆς: Μαθητὰ ἀπόφοιτοι γυμνασιακῶν τάξεων, καλλιγραφοῦντες καὶ ὀρθογραφοῦντες οἱ πλείστοι αὐτῶν, ἀπταιστως ἐρμηνεύοντες τὸν Θεουκιδίδην καὶ τὸν Ἡρόδοτον, ἀπταιστως δ' ἐπίσης ἀποστηθίζοντες σελίδας ὅλας τοῦ Ὀμήρου, Σοφοκλέους ἢ Εὐριπίδου δὲν ἠδύνατο νὰ συνθέσῃ μίαν ὁπωσὺν σπουδαίαν ἐπιστολήν, ὅπως εἶδει νὰ συντεθῆ. Τινὲς δ' αὐτῶν ἔμενον καὶ ἐνεοί, ὅταν τοὺς προστείνετο τοῦτο. Νέος ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους ἐξερχόμενος τοῦ σχολείου ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ ἀγωνισθῆ τὸν ἀναπόφευκτον τοῦ βίου ἀγῶνα, ἰδίως τὸν σημερινόν, μὲ τί δυνάμεις θέλετε νὰ ἀγωνισθῆ εἴτε ἐπιστημονικῶς, εἴτε ἐμπορικῶς, εἴτε ἄλλο στάδιον ἐπιδιώξῃ, μὲ τί θάρρος δὲ νὰ προταθῆ ὡς γραμματεὺς ἢ ὑπάλληλος ἐὰν ἐπιβληθῆ αὐτῷ τοιαύτη ἀνάγκη; Ἐλπίζω ὅτι

σήμερον ἐπληρώθη ὁπωσδήποτε τὸ σπουδαῖον τοῦτο κενόν καὶ ἐκ καρδίας εὐχομαι, διότι ἀρχήθεν ἐθεώρησα αὐτὸ ὡς τὸ πρακτικῶς σπουδαιότερον τῶν διὰ τοὺς νέους μαθημάτων.

Ἄλλὰ καὶ δι' ὑμᾶς, Κυρίαί, τὸ μᾶθημα τοῦτο εἶνε ἐπίσης σπουδαῖον, πρακτικῶς, ἔστω καὶ ἐν κύκλῳ ὀλιγώτερον εὐρεῖ τοῦ διὰ τὸ ἕτερον τῶν φύλων. Ἐκτός τοῦ ὅτι ὅπως κατέστη σήμερον ἡ ζωὴ καὶ ὑμεῖς ἀναγκάζεσθε ἐνίοτε συνεπεῖα ἀντιξιών περιστάσεων ν' ἀγωνίζεσθε τὸν κατ' αὐτῆς ἀγῶνα, ἢ δὲ λύσις τοῦ προβλήματος αὐτῆς ἐπιβάλλεται καὶ ὑμῖν δυσχερῆς, πλὴν τούτου ἡ καλλιπέπεια εἶνε καὶ διὰ τοῦ ὑμετέρου φύλου τὴν ἐκπαίδευσιν ἢ κρηπίς τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος. Ὅτι εἶναι δι' ἡμᾶς ἀνάγκη, εἶναι στολισμός ἀξίος λόγου διὰ τὸ ὑμέτερον φύλον, τὸ δὲ τῶν Γάλλων *le Style c'est l'homme*, ἀφορᾷ ὡσαύτως καὶ ὑμᾶς, διότι ἐκ τοῦ ὕφους τοῦ γράφειν ἐννοεῖ τις τὴν ἀξίαν τοῦ γράφοντος, μία δ' ἐπιστολὴ καλῶς συντεταγμένη ἐξασφαλίζει ἐκ τῶν προτέρων σχεδὸν ὅτι ἐπιζητεῖ, εἴτε περὶ ἀνδρῶς εἴτε περὶ γυναικὸς πρόκειται. Εἶναι λοιπὸν ἐπίσης ἀναγκαῖον καὶ εἰς ὑμᾶς τὸ μᾶθημα τοῦτο ὅπως ἐπίσης ἀναγκαῖον εἶναι ἢ ἐκπαιδευομένη νεᾶνις νὰ ὀπλισθῆ κατὰ τὴν περίοδον τῆς μέσης διδασκαλίας μὲ ὅσας γενικὰς γνώσεις ὁ ἀνὴρ, διότι αὐταὶ θέλουσι διευκολύνει ὅπως διὰ τὸν ἀνδρα καὶ τὴν περαιτέρω αὐτῆς ἐκπαίδευσιν. Καὶ ὁ Μολλιέρος τοῦτο ἐννοεῖ εἰπὼν: «il faut qu' une femme ait des clartés de tout». Des clartés ὅμως, ὄχι des lueurs, λάμψεις καὶ ὄχι ὑπολάμψεις, φωτιὰ καὶ ὄχι ἡμίφωτα καταλήγοντα ἐνίοτε εἰς τὴν ἡμιμάθειαν καὶ εἰς τὸν τίτλον τῶν *petits Savants* καὶ *Petites Savantes* κατὰ τοὺς Γαλάτας, εἰς τοῦτο δ' ἀκριβῶς ἔγκειται τὸ ἐλαττωματικὸν τοῦ καὶ παρ' ἡμῖν, παρ' ἡμῖν δὲ λέγων ἐννεῶ ὅλα τὰ ἐκπαιδευτήρια σχεδὸν, λειτουργούντος συστήματος. Ζητοῦμεν νὰ διδάξωσι τῷ μαθητῇ ὀλίγον ἀπ' ὅλα· εἶναι δικαίον ὅμως καὶ νὰ προσθέσω ὅτι εἰς ταῦτα ἔχομεν συνένουχοις τοὺς πλείστους τῶν γονέων μὴ θέλοντας νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι ἀτελῆς πολυμαθεῖα ἀντίκειται ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀρτίαν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων τῶν. Ἡ ἀρτία λοιπὸν ἐκπαίδευσις συνίσταται εἰς τὸ ἐννοεῖν καὶ κρατεῖν ὅτι ὁ μαθητὴς ἐδιδάχθη, ὅτι δ' ἀπόλλυται ἐν ἐκτάσει κερδαίνεται ἐν βαθύτητι· ἄλλως δὲ καὶ ἢ ἐν ἐκτάσει ἀπώλεια εἶναι φαινομενικῆ, διότι τὸ δῆθεν γινώσκω κατ' ἐπιφάνειαν εἶναι φαινομενικὸν καὶ μετ' οὐ πολὺ σθένεται. Καταδικάζομεν δ' οὕτω πολλάκις τὸν μὲν ἀτυχῆ διδάσκαλον νὰ ρίπτῃ ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ μαθητοῦ ὡς εἰς ἄλλον Πίθον Δαναίδων σωρὸν ἰδεῶν καὶ γνώσεων, τὸν δ' ἀτυχέστερον μαθητὴν νὰ προσπαθῆ ματαίως νὰ ἐνθυμηθῆ τὴν ἐπιούσαν τί ἐδιδάχθη κατὰ τὴν

προτεραιαν. Καὶ ἐν τοσοῦτῳ ἀπέρχονται ἀμφοτέροι εὐχαριστημένοι καὶ σύμφωνοι, ὁ μὲν ὅτι ἐδιδάχθη ὁ δὲ ὅτι ἐδιδάχθη, εἰ δὲ τῇ σιωπηλῇ συμφωνίᾳ μεταξὺ διδάξαντος καὶ διδασκόμενου ἐπιτρέπεται ἴσως νὰ ἐρωτήσῃ τις, ποῖος τῶν δύο εἶναι ὁ τοῦ ἄλλου εἰλικρινέστερος;

Ἐννοεῖται ὅτι τ' ἀνωτέρω ἀφορῶσι τὴν μέσην μόνον διδασκαλίαν, ἐννοεῖται ὅμως ταυτοχρόνως ὅτι ἐὰν ἀποδίδωμεν μείζονα σημασίαν εἰς αὐτὴν, θεωροῦντες ταύτην ὡς τὴν κρισιμωτέραν περίοδον τῆς ὅλης ἐκπαιδύσεως, δὲν ἐννοοῦμεν νὰ μειώσωμεν τὴν σπουδαιότητα καὶ τῶν δύο ἄλλων, τῆς προκαταρκτικῆς καὶ τῆς ἀνωτάτης, τῆς μὲν πρώτης ἀποτελούσης τὸ θεμέλιον, τῆς δ' ἀνωτάτης τὸ ἐπιστέγασμα τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος. Ἄλλ' ἢ μὲν προκαταρκτικῆ, χάρις εἰς τὰς μεθόδους τοῦ Froebel καὶ Pestalozzi καὶ τὰς ἀπὸ τριακονταετίας ἰδίως ἐπεγεχθείσας βελτιώσεις λειτουργεῖ θυμασίως ἤδη ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἀνωτάτην, ὁ νοῦς τοῦ μαθητοῦ δὲν ἔχει πλέον ἀνάγκην ἀσκήσεως, ἐνδυναμωμένος δὲ ἤδη διὰ γενικῶν γνώσεων, δὲν ἔχει ἀνάγκην διαρκῶς ἐπιβλέψεως, ὅπως τὸ δένδρον δὲν ἔχει πλέον ἀνάγκην τοῦ κηδεμονεύσαντος αὐτὸ στυλαρίου, παραλείπω ὅτι καὶ τινες δὲν φθάνουν μέχρι τοῦ τελευταίου ὅριου τῆς ἐκπαιδύσεως, ἰδίως οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς κατωτέρας τῆς κοινωνίας τάξεις. Ἄλλὰ τὸ μείζον τῆς σπουδαιότητος ἔγκειται ἐν τῇ μέσῃ διδασκαλίᾳ, καὶ αἱ Κυβερνήσεις δ' αὐταί, ἀναγκάζονται τοῦτο, ἐπελήφθησαν τῶν μεταρρυθμίσεων αὐτῆς καὶ βελτιώσεως τῶν ἀτελῶς βαινόντων. Ὁ ἐρωτήτης δικαίως ἤδη καὶ ποῖα τὰ ὑποβαλλόμενα πρὸς βελτίωσιν μέτρα. Ἡ ἀπάντησις εἶνε ἐπίσης σχεδὸν εὐχερῆς ὅσον καὶ τὰ προτεινόμενα μέτρα, ἰδίως τὸ πρῶτον: ἐκλογή καλῶν βιβλίων καὶ περιορισμὸς τῶν μαθημάτων εἰς τὰ οὐσιωδέστερα, ἐπομένως καὶ χρησιμώτερα, τῶν βιβλίων αὐτῶν, ὅπως ὁ διδασκόμενος ἐννοῇ, χωνεύῃ καὶ κατέχῃ ὅτι ἐδιδάχθη.

Οἱ Ἄγγλοι, τὸ ἐξόχως πρακτικὸν τοῦτο ἔθνος, λέγουσιν ὅτι ἐν καλῶν βιβλίων ἀξίζει ὅσον καὶ εἰς καλῶς διδάσκαλος, ὅτι ἀξίζει μάλιστα πλέον αὐτοῦ· διότι τὸ πνεῦμα τοῦ μαθητοῦ προσέχει πλείστορον εἰς ὅτι ἀναγιώσκῃ ἢ εἰς ὅτι ἀκούει. Ὁ λόγος τοῦ διδασκάλου, πτερόεις, χάνεται, ἐὰν τὸ οὖς δὲν τὸν συνελεξεν, ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας τὸ βλέμμα οἰκοθεν ἐπανέρχεται ἐπὶ τῆς δυσχεροῦς παραγράφου, ἐὰν κατὰ τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν ὁ νοῦς δὲν ἀντελήφθη αὐτῆς. Τὸ βιβλίον εἶναι διδάσκαλος πάντοτε παρών, πάντοτε ἔτοιμος νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ μᾶθημά του, ἡμεῖς δὲ οἱ ἐφοδιάζοντες τὸν κόσμον ὀλόκληρον μὲ ὅτι ὑψηλότερον καὶ ἐκλεκτότερον παρήγαγεν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν θ' ἀπαντήσωμεν δυσχερείας πρὸς ἐκλογὴν καλῶν βιβλίων. Ἐχομεν τὸν Πλούταρχον, ἀνεξάντλητον πηγὴν ἠθικῶν ἀρχῶν, τὸν

Ἴσοκράτην, ἀληθῆς εὐαγγέλιον πρακτικῶν παραγγελμάτων, ἔχομεν τοσοῦτους ἄλλους θησαυρούς, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα συνταμίας χάριν παραλείπω, ἐξ αὐτῶν δ' ἀπάντων ὅταν ἀποσπᾶσμεν τὰ κυριώτερα χωρία, διότι ἐν τούτῳ ἔγκειται τὸ οὐσιώδες τοῦ μέτρου, καὶ σχηματίσωμεν εἰδὸς τι ἀνθολογίας, θὰ περιορίσωμεν κατὰ πολὺ τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας, καὶ θὰ κατορθώσωμεν ὥστε διὰ συνεχοῦς ἐπαναλήψεως νὰ μείνῃ ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ μαθητοῦ ὅτι θὰ ζῆσῃ ἐν αὐτῇ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, νὰ γινώσκῃ δὲ δεκαπενταετῆς ὅτι κινδυνεύει νὰ μᾶθῃ τριακονταετῆς. Περιορίζοντες οὕτω τὴν διδασκαλίαν κλασικῶν συγγραφέων διὰ τῆς συλλογῆς τῶν κυριωτέρων ἐξ αὐτῶν τεμαχίων μόνον, ἀφίνομεν καὶ χρόνον πλείοτερον πρὸς ἄλλα ἀσκήσεως πρακτικῆς μαθήματα καὶ ἀποφεύγομεν ἰδίως τὴν νοερὰν καταπόνησιν, προῶρως ὑποσκάπτουσαν τὴν ὑγίαν τοῦ μαθητοῦ καὶ ἐξαντλοῦσαν καὶ τὰς σωματικὰς καὶ τὰς πνευματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις.

Ἐπὶ τοιοῦτων βάσεων στηρίζονται καὶ τὰ ὑπὸ μελέτην διὰ τὴν μεταρρυθμίσειν τῆς μέσης διδασκαλίας σχέδια: ν' ἀφιερῶθῃ ἢ πρῶτα μόνον εἰς τὴν μελέτην κλασικῶν συγγραφέων, ἐναλλάξ ὅμως καὶ συνοπτικῶς ὅσον ἐνεστι διδασκόμενων ὅπως κρατῶνται ἐν τῷ νῷ τοῦ μαθητοῦ, καὶ μίᾳς ἢ τὸ πολὺ δύο ξένων γλωσσῶν, τὴν δὲ μεταμνησθῆσαν ὀλόκληρον νὰ ἐπασχολήσωσιν εἰς μαθήματα πρακτικώτερα, ἱστορίαν, γεωγραφίαν, μερικὰς γνώσεις πολιτικῆς οἰκονομίας, βοτανικῆς, ὑγιεινῆς, ὅλα ταῦτα συνοπτικῶς καὶ κατ' ἐπανάληψιν, προσθήκη διὰ μὲν τὰ ἄρρενα καὶ τῆς γυμναστικῆς, διὰ δὲ τὰ θήλεα τῆς μουσικῆς, οἰκιακῆς οἰκονομίας, κοπτικῆς, ραπτικῆς καὶ μαγειρικῆς ἀκόμη, ὅλα ταῦτα μετὰ μεσημεριαν συνοπτικῶς καὶ κατ' ἐπανάληψιν διδασκόμενα ἐπιτραπῆτω νὰ τὸ ἐπαναλάβωμεν διὰ τελευταίαν φορὰν. Εἰς τοῦτο δὲ θὰ συντελέσῃ κατὰ πολὺ καὶ ἡ μέθοδος τοῦ διδασκάλου.

Ἄλλ' ὅπως ὅλαι αἱ μεταρρυθμίσεις καὶ ἰδίως αἱ τῆς παιδείας παρουσιάζει καὶ ἡ νῦν ὑποβαλλομένη περὶ τὴν ἐκτέλεσιν δυσχερείας, οὐχὶ ὅμως ἀνυπερβλήτους, ὅταν δὲ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τίνες βελτιώσεις μετὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν ἰδίως πόλεμον ὑπέστη ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τὸ παιδαγωγικὸν σύστημα, δύναται νὰ ἐλπίσῃ ὅτι τοιαῦτα δὲν θὰ βραδύνουν νὰ συμπληρώσωσι καὶ τὰ σήμερον ἐν τῇ μέσῃ διδασκαλίᾳ χάσματα καὶ διορθώσωσι τὰς ἐλλείψεις. Ὅταν ἐνθυμηθῶ ὅτι ἐπὶ ἄμμου, ὑπὸ νηπιαγωγὸν οὐχὶ διαπρέποντα ἐπὶ ἄβροισ τρόποις καὶ ἐν μέσῳ πολλὰκις ταλαιπωριῶν, κλαυθμῶν καὶ βασάνων, ἠρξάμην χαράττων καὶ μανθάνων τὸ ἀλφάβητον, βλέπω δὲ τὰ νῦν ἐν μέσῳ ἁσμάτων καὶ γελῶτων ὑπὸ νηπιαγωγῶς εὐγενεῖς, καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἑτέρου τῶν φύλων θηλάζοντα τὸ πρῶτον γάλα τῆς παιδείας

ἄρρενα καὶ θήλας, ἀπορῶ πολλὰκις πῶς τ' ἀληθῆ ταῦτα βελτιώσεως ἄλματτα δὲν ἐπεζετάρθσαν καὶ εἰς τὰ ἀμέσως ἀνώτερα τῆς παιδείας στρώματα, ἐννοῶ τὸ τῆς μέσης διδασκαλίας, ἐλλειπῶς εἰσέτι λειτουργοῦν.

Τὸ θέμα τοῦτο, Κυρίαί καὶ Κύριοι, εἶναι τοσοῦτον σπουδαῖον, ὥστε ἀπῆται καὶ χρόνον πλεόντερον πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτοῦ καὶ ἄλλον ἀρμοδιότερον ἐμοῦ, ὅπως καταλλήλως τὸ ἀναπτύξῃ. Ἐγὼ ἠρέκεσθην νὰ μεταδώσω ὑμῖν ὅσα περίπου ἀνέγνων πρὸ μικροῦ ἔτι χρόνου καὶ ἐφ' ὅσον ἡ μνήμη τὸ ἐπέτρεπε, γραφέντα ὑπὸ σπουδαίων καὶ εὐρυμαθῶν Εὐρωπαϊῶν πραγματευθέντων αὐτὸ ἀπόκειται δὲ τοῖς παρ' ἡμῖν ἰθύνουσι τὰ τῆς παιδείας, ἀφοῦ γνωσθῆ καὶ εἰς τίνα μέτρα πρόβησαν αἱ ἐπιληφθεῖσαι τῆς μεταρρυθμίσεως αὐτοῦ Κυβερνήσεις, νὰ ἐφαρμόσωσιν, ἐὰν τὸ ἐγκρίνωσι, ταῦτα καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν. Εἶναι περιττὸν νὰ ἐπαναλάβω ὅτι τὰ λεχθέντα ἀφορῶσιν ὅλα ἐν γένει τὰ παρ' ἡμῖν ἐκπαιδευτήρια, οὐχὶ τὸ Ὀμηρεῖον μόνον, ἐὰν μάλιστα δὲν ἐφοδύμην μὴ διατρέξω κίνδυνον νὰ μεμφθῶσιν ἡμῶν καὶ πάλιν ἐπὶ αὐτοθαυμασμῶ, ἤθελον προσθέσει ὅτι κατ' ἐλάχιστον ἀφορῶσι τὸ Ὀμηρεῖον λειτουργοῦν ὑπὸ τσαούτην καὶ τσιαούτην ἐπίβλεψιν καὶ διευθυντρίαν καὶ Διοικητικῶν Συμβουλίου. Τοῦτου ἐπικαλοῦμαι μάρτυρας τοὺς ἐμπιστευθέντας ἡμῖν τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων τῶν καὶ προσέτι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐξετάσεων, καίτοι πολλοὶ σήμερον οὐ μόνον δὲν ἀποδίδουσι μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς προφορικὰς ἐξετάσεις ἀλλὰ καὶ διαρρήδην ἀποφαίνονται ὑπὲρ καταργήσεως αὐτῶν καὶ δὲν ἔχουσιν ἴσως ἄδικον. Ἀλλὰ, καίτοι μὴ ἀμέσως, τὸ ζήτημα οὐχ ἤττον μᾶς ἐνδιαφέρει, ὅπως δ' εἶπον ἀνωτέρω, οφείλομεν νὰ περιμεινώμεν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἤδη ἐνασχολουμένων πρὸς τακτοποίησιν αὐτοῦ, ἀναλόγως δὲ καὶ ἐφ' ὅσον τοῦτο μᾶς ἐπιτρέπεται ρυθμίσωμεν καὶ τὰς ἡμετέρας ἐνεργείας.

Ἀλλὰ καὶ πλὴν αὐτοῦ δύναμαι διαβεβαιῶσαι ὑμᾶς ὅτι τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον προτίθεται, ὑποβαλλόμενον καὶ εἰς θυσίας χρηματικὰς νὰ προβῆ μέχρις αὐτοῦ τοῦ Διδασκαλείου εἰς μεταρρυθμίσεις ἀξίας λόγου ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον, ἐπεκτείνῃ δ' εἰς κύκλον εὐρύτερον τὴν ἐκμάθησιν τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἀγγλικῆς, περικύπτου ἄλλα μαθήματα, ἅτινα φρονούμεν ὅτι δυνάμεθα περικύψαι, διότι ποσῶς δὲν εἴμεθα ὑπὲρ αὐξήσεως τῶν μαθημάτων, περὶ τούτων δ' ἀπάντων ἐλπίζομεν ὅτι θέλομεν δυνηθῆ νὰ πληροφορησώμεν ὑμᾶς θετικώτερον κατὰ τὰς προσεχεῖς ἐξετάσεις τοῦ Διδασκαλείου. Ἐν γένει ἐσμέν ἀποφασισμένοι νὰ μὴ φεισθῶμεν οὔτε κόπων οὔτε δαπάνης ὅπως τὸ Ὀμηρεῖον καταστῆ ἀληθὲς ἀγλόισμα τῆς παρ' ἡμῖν καὶ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἅπασαν θηλείας νεότητος. Ἴνα ὅμως φθάσωμεν εἰς τὸ ση-

μεῖον αὐτό, ἀπαιτεῖται καὶ ἐκ μέρους ὑμῶν μείζων καὶ ἠθικὴ καὶ ὕλική ὑποστήριξις. Πρέπει ἰδίως νὰ ἐννοήσωσιν οἱ γονεῖς ὅτι ὁ πρῶτος καὶ ἀληθὲς διδάσκαλος τοῦ παιδὸς εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ πατὴρ ἢ ἡ μήτηρ καὶ ὅτι τὸ σχολεῖον ἔρχεται βοηθός, νὰ μὴ περιμεινώσῃ τὰ πάντα ἀπὸ τοῦ διδασκάλου, πρὸ πάντων δὲ νὰ μὴ παρακωλύωσιν τὰς διευρύνσεις διὰ παραπόνων καὶ ἀπαιτήσεων οὐχὶ δικαίων πολλάκις, διότι τότε ὅ,τι τὸ σχολεῖον οἰκοδομεῖ τὸ καταστρέφει ὁ οἶκος. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὕλικὴν ὑποστήριξιν, ἡμεῖς ἀνατιθέμεθα εἰς αὐτὴν τὴν κρίσιν παντὸς εὐσυνειδήτου, συμπολίτου ἢ μὴ, ἀμερολήπτως ὅστις καὶ δικαίως κρίνων ἄς εἴπῃ ἐὰν τσοῦτοι κόποι καὶ τσοῦται χρηματικαὶ μέχρι σήμερον θυζαίαι ἐξετιμήθησαν κατ' ἀξίαν.

Ἄλλ' οὔτε ἀπελιζόμεθα οὔτε ἀποθαρρυνόμεθα διὰ τοῦτο. Βασιζόμενοι εἰς τὰς ἐνεργείας ἡμῶν καὶ τὸν ἐπιδικώμενον σκοπὸν, διατηροῦμεν ἀκράδαντον πεποίθησιν ὅτι τὸ εὐεργετικὸν τοῦτο δένδρον, ὑπὲρ τῆς πρωτοβουλίας μεγάλης ψυχῆς ἐφυτεύσαμεν, πλὴν ὅσον ἤδη ἀπέφερε καρπῶν, θέλει ἀποφέρει ἀγλαωτέρους ἔτι καὶ εὐχυμοτέρους ἐν τῷ μέλλοντι. Τί σημαίνει ἐὰν δὲν ἡμεθα πλέον ἐν ζωῇ ἡμεῖς οἱ φυτεύσαντες αὐτό, ὅπως τοὺς δρέψωμεν! Οἱ Βραχμάνοι, ἱερεῖς τῶν Ἰνδιῶν καὶ φύλακες τῶν ἱερῶν βιβλίων, πρεσβεύουν ὅτι τὸ φυτεῦσαι δένδρον, οὐτινος τὸν καρπὸν θὰ γευθῆ ὁ φυτεύσας αὐτό εἶναι ἔργον ἀγαθόν· ἀλλ' ὅτι εἶναι ἅγιον ἔργον τὸ νὰ φυτεύσῃ τις δένδρον, τοῦ ὁποῦ δὲν θὰ προσθάσῃ νὰ δρέψῃ ὁ ἴδιος τὸν καρπὸν. Τὴν πολὺτιμον καὶ σοφὴν ταύτην σύστασιν ἐνθυμούμενοι καὶ ἡμεῖς ἐξακολουθήσωμεν ἀνευδότης τὰς ἡμετέρας ἐνεργείας, πεπειθότες περὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι πληρεστερας ἐπιτυχίας αὐτῶν. Μὲ τὴν πεποίθησιν δὲ ταύτην κατέρχομαι καὶ ἐγὼ τοῦ βήματος φαιδρότερος, ἢ ὅτε ἀνῆλθον ἐπ' αὐτοῦ.

Η ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΣ

ΤΗΣ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ἡ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης κ. Ε. Τσάντο ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν «Ν. Ἐλ. Τύπον» ἐν διαφέρουσιν μελέτην περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς Κλασικῆς Παιδείσεως, τῆς ὁποίας τὰ οὐσιωδέστερα ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Ὁ μετρῶν τὴν διὰ τὰς μεμρφωμένους τάξεις τοῦ λαοῦ ἀναγκαίαν ἀνωτέραν παιδευσιν διὰ τοῦ μέτρου τῆς χρησιμότητος, ὁ θέλων νὰ μάθῃ μόνον ὅ,τι εἶναι ὠφέλιμον εἰς ἕκαστον ἄτομον ἢ ὅ,τι καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἱκανὸν δι' ὄρισμένα πρακτικὰ ἔργα ἐξυπηρετοῦντα τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν

τῆς κοινωνίας καθόλου, οφείλει νὰ ἀπορρίψῃ τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν. Ὁ φρονῶν ὅμως ὅτι καὶ αὐταὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, τῶν ὁποίων ἢ ἀπὸ ὑψηλότερας ἀπόψεως πρακτικὴ ἀξία δὲν εἶναι ἀμφισβητήσιμος, δὲν πρέπει νὰ καλλιεργῶνται ἀπλῶς καὶ μόνον χάριν τῆς πρακτικῆς ταύτης ἀξίας, ἀλλὰ καὶ κυρίως χάριν τῶν γενικῶν ἐκείνων ἰδεῶν, αἵτινες ἐφ' ἑαυτῶν ἐπιβάλλονται εἰς τὸ ἄτομον ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῆς φύσεως, ὁ τοιοῦτος καὶ ἐν τῇ γυμνασιακῇ παιδεύσει θὰ θέσῃ ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ τὴν πρακτικὴν χρησιμότητα ἐνὸς μαθήματος. Δυνατὸν νὰ σφάλη τις ἐπιζητῶν τὴν πρακτικὴν εἰς ὅλα τὰ ζητήματα τῆς παιδείσεως, οὐδέποτε ὅμως πλανᾶται ἐν λυγρῇ ἰδεώδῃ.

Ἄλλ' ἡ μελέτη τῶν κλασικῶν γλωσσῶν ἔχει μεγάλην ἀξίαν ἀκριβῶς ἐνεκα τῆς πρακτικῆς αὐτῆς ἀνωφελείας. Διότι ἡ ἐνασχόλησις τοῦ σπουδάζοντος εἰς πράγματα, ἅτινα οὔτε δι' αὐτὸν ἔχουσιν ἀμέσῳ τινι ἀνυσιμότητα, οὔτε προάγουσι τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν τῶν ἀνθρώπων, ἀνυψοῦ αὐτὸν εἰς σφαῖραν ἰδεῶδῃ, ἣτις ἀξίζει πολὺ πλεόντερον τῆς ὅλης παιδείσεως καὶ διδάσκει αὐτὸν ὅτι δὲν ὑπάρχει μόνον ὕλικός πολιτισμός ἀλλὰ καὶ πνευματικός. Βεβαίως δὲν ἄγνοοῦμεν ὅτι ὅπως δυνηθῆ τις νὰ ζῆσιν ἀνάγκη νὰ καταστῆ ἱκανὸς εἰς τὴν ἐξάσκησιν ἐπαγγέλματος τινος, οὐδὲ ὅτι αἱ τεχνικαὶ πρόοδοι καθιστῶσι τὸν βίον κρείσσονα. Γνωρίζει δὲ καὶ πᾶς τις ὅτι ἔχουμεν τὴν υποχρέωσιν νὰ βοηθήσωμεν τὰς ἀπορωτέρας τάξεις τοῦ λαοῦ δι' εὐεργετικῶν καθιδρυμάτων, ὅτι δὲ διὰ τὰς ἐν τούτῳ προσπάθειας δέον νὰ βασιζόμεθα ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Ὅ,τι ὅμως δὲν πρέπει νὰ παύσῃ τις κηρύττων, εἶναι ὅτι ὑπάρχει βίος καθαρῶς πνευματικός καὶ ἰδέαι ἄνευ πρακτικῆς τινος χρησιμότητος, αἵτινες ἀποτελοῦσιν οὐχ ἤττον τὸν πυρρῆνα παντὸς ἀξιοπροσπεῦς ἀνθρωπίνου βίου. Ἄν δὲ ἀντὶ νὰ κηρύττωμεν τοῦτο φέρωμεν τὸν ἄνθρωπον εἰς καθημερινὴν ἐνασχόλησιν μετὰ τῆς ἰδεώδους ταύτης σφαῖρας, πρώτιστον καθήκον ἔχομεν νὰ ἡμεθα εὐγνώμονες διὰ τὴν τσιαούτην ὀργάνωσιν τῶν ἀνωτέρων ἡμῶν σχολῶν.

Καὶ ἤδη ἔλθωμεν εἰς τὸ φιλολογικὸν μάθημα. Πρωτίστως κατακραυγάζουσι κατὰ τῆς ξηρᾶς γραμματικῆς, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδεμία γλώσσα ἐκμαθάνεται, ἢ δὲ κατακραυγὴ αὕτη εἶναι τόσον ἀιαδεδομένη, ὥστε πολλοῦ μὲν διατάσσεται ἐκ τῶν ἄνω ὁ περιορισμός τῆς διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς, πολλοῦ δὲ ὁ περιορισμός οὗτος ἐξασκεῖται καὶ ἐκ τῶν κάτω. Οὐχ ἤττον τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς, ἰδίᾳ δὲ διὰ τὴν μυκτηριζομένην ἑλληνικὴν γλώσσαν, εἶναι ἐν τῶν οὐσιωδεστάτων διδασκτικῶν μέσων, ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου δυνάμενον ν' ἀντικατασταθῇ. Ἄν ἄνθρωποι ἀνωτέρας μορφώσεως δὲν πρέπει νὰ ἴστανται

ἐνεοὶ ἀπέναντι τοῦ γλωσσικοῦ φαινομένου ὡς ἀπέναντι αἰνίγματος, οφείλουσι νὰ μελετήσωσι τὴν βαθμιαίαν γένεσιν καὶ μετατροπὴν τῆς γλώσσης. Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον διὰ τὰς σημερινὰς γλώσσας. Εἶναι ὅμως δυνατόν καὶ ἀναγκαῖον μάλιστα, ἂν θέλῃ τις νὰ ἐκμάθῃ αὐτὴν, εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλώσσαν, τῆς ὁποίας ἡ διαυγὴς κατασκευὴ καὶ ὁ περὶ τὴν εὐκαμψίαν πλοῦτος καθιστῶσιν εὐχερῆ τὴν διάκρισιν τῶν ριζῶν ἀπὸ τῶν καταλήξεων καὶ τῆς ὁποίας ἡ φιλολογία ἐκτεινομένη εἰς πολλὰς περιόδους καὶ χωριζομένη εἰς πολλὰς διαλέκτους καθιστᾷ δυνατόν τὴν ἐπισκόπησιν τῆς ἐξελίξεως τῶν γλωσσικῶν φαινομένων. Μόνη ἡ διδασκαλία τῶν τύπων τοῦ ἑλληνικοῦ ῥήματος βοηθεῖ τὴν νεολαίαν ὅπως ἐπισκοπήσῃ ἐξελίξῃν τόσον σαφῆ καὶ ἀπτόως ἀντιληπτὴν, ὅσον οὐδὲν ἕτερον φαινόμενον τῆς ἐξελίξεως ἐν τῇ Φυσικῇ ἱστορίᾳ. Τὸ πλεονέκτημα τοῦτο τῆς ἑλληνικῆς δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῆ οὐδὲ ὁ θέλων νὰ ἀντικαταστήσῃ τὰς ἀρχαίας γλώσσας διὰ τῶν νεωτέρων. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου ἡ στοιχειώδης ἀντίληψις τῆς μητρικῆς ὡς καὶ ἡ καλλιτέρα διαμόρφωσις τοῦ ὕψους διευκολύνεται μᾶλλον διὰ τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν ἢ διὰ τῶν νεωτέρων. Τοῦτο θὰ ἐννοήσῃ πᾶς, ὅστις διδάσκει τὰ στοιχεῖα τῆς λατινικῆς εἰς ἀνθρώπους ὠρίμους πλέον καὶ γνωρίζοντας νεωτέρας γλώσσας καὶ παρετήρησε πόσον ἀβέβαιος εἶναι ἡ γνώσις τῶν ἀπλουστάτων γραμματικῶν πραγμάτων καὶ πόσον ὀλίγον δύναται νὰ ποικίλωσι τὸν γλωσσικὸν τύπον τῶν ἰδεῶν ἄνθρωποι ἄλλως μεμρφωμένοι πρὶν ἢ ἐξοικειωθῶσι πρὸς τὴν ἀρχαίαν σύνταξιν.

Ἄν λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχη τις γνώσεις τινὰς τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν ὅπως ἀντιληφθῆ, ἂν μὴ τελείως ἐννοήσῃ, τὸ θαῦμα τῆς ἀνθρωπίνης γλώσσης, δὲν γνωρίζω ἄλλην πρὸς τοῦτο ὁδὸν ἢ τὴν διὰ τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν.

Ἐκτὸς ὅμως τῆς γραμματικῆς ἔχομεν νὰ φρονιτιζώμεν ἐντὸς τῶν τεταγμένων μετρίων ὀρίων τῆς μέσης παιδείσεως περὶ τῆς καλλιέργειας τῆς ἱστορικῆς ἀντιλήψεως καὶ νὰ μυήσωμεν τὴν νεολαίαν εἰς πολιτισμὸν μεμακρυσμένον χρονικῶς καὶ ἐν πολλοῖς μὲν ξένον ἐν πολλοῖς δὲ καὶ συγγενῆ οἷος ὁ ἀρχαῖος, συγχρόνως δὲ νὰ διδάξωμεν αὐτὴν, ἀπαρραλλάκτως ὡς συμβαίνει διὰ τὰς φυσικὰς ἐπιστῆμας, πῶς μεταδίδονται καὶ πῶς καθορίζονται αἱ ἱστορικαὶ γνώσεις. Τὸ ἱστορικὸν μάθημα δὲν δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ ἀμφοτέρως. Ἡ ζῶσα ἀντίληψις τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ καὶ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἰδεῶν μεταδίδεται καλλίτερον διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἢ διὰ τῆς ἀρίστης ἱστορικῆς ἀναπτύξεως. Διὰ τὴν ἱστορικὴν μόρφωσιν εἶναι πολὺ σπουδαιότερον νὰ ἔχη τις ἀναγνώσει λογικῶς ἐν βιβλίῳ Θεουκιδίδου ἢ νὰ δύναται τις νὰ εἴπῃ ἀπταίστως καὶ ἄνευ χατμάτων τὰ γεγονότα τοῦ πελοποννησιακοῦ πο-

λέμου άτινα άφηγείται ο ιστορικός ούτος. Και αυτή ή άνάγκωσις τών ήσσονος ιστορικής άξίας αρχαίων ιστοριογράφων έγκυμνάζει την ιστορικήν αντίληψιν, άν ο μελετών άναγνωρίση τί έκ τών ιστορουμένων άπέριψαν αί νεώτεροι έρευναι και τί άπεδέχθησαν έκ τών γεγονότων παρά την χρονικήν άπόστασιν του συγγραφέως.

Πρός την ιστορικήν τούτην έποψιν σχετίζεται και ή καλλιτεχνική αντίληψις. Ουδεις βεβαίως θα εύχηθη εις τας έπερχόμενας γενεάς την στειρότητα του πνεύματος, ήτις είνε άχώριστος από τής στερήσεως πάσης καλλιτεχνικής απολαύσεως. Άλλά περισώζοντες την αντίληψιν τής αρχαίας τέχνης ού μόνον έπεκτείνουμε τον κύκλον τής καλλιτεχνικής αρχαιότητας, αλλά και διδάσκουμε την άναγνώρισιν τής ωραιότητας τής αληθοῦς ποιήσεως έκεί, όπου έμφανίζεται υπό ξένον ένδυμα. Σήμερον πολλοί διορατικοί διδάσκαλοι τής γερμανικής έν ταίς σχολαίς τής μέσης παιδείσεως παραπονούνται ότι ήρχισεν έπισθητικώς έκλείπουσα παρά ταίς μαθηταίς ή αντίληψις του Γκαίτε και του Σίλλερ. Οί κλασικοί ήμῶν δέν άρέσκουσι πλέον εις την νεολαίαν διότι άφίστανται πολύ χρονικώς. Δέν είνε ζημία άν άπολεσθῆ καθ' όλοκληρίαν διά την νεολαίαν ο Γκαίτε, όστις είχε μέχρι τουδε ύψιστην σπουδαιότητα διά την καλαισθητικήν μόρφωσιν; Και μήπως τούτο δέν είνε άρκετή προειδοποίησις όπως διατηρήσωμεν παρά τῆ νεολαία την δύναμιν του να δύναται να παρατηρή και να αισθάνηται διά τών διόπτρων άλλων χρονικών περιστάσεων το αίώνιος ώρατον; Όστις δέν δύναται να δημιουργήση διά την έποχήν ήμῶν νεώτερον τινα Γκαίτε, έχει την ύποχρέωσιν να μεριμνή όπως, άν και έκάστη ήμέρα απομακρύνη ήμᾶς από τών ήμερών εκείνων, διασωθῆ ή ζωηρά αντίληψις τών έργων αυτού.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ¹

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΝ ΛΟΤΔ. ΣΤΑΙΝ

Όπως εξέλη τις έκ του διλήμματος «ή σαντάς ή άγγελος» κατ' άνάγκην επιβάλλεται τρίτη-τις ψυχολογική θεωρία προς εξήγησιν τής αρχής τής κοινωνίας, ή θεωρία του λογικού. Από του τετάρτου ήδη αίθνος εις το κύρος του δόγματος ως έκπολιτιστικού στοιχείου αναφαίνονται αί πρώται άξιώσεις του λογικού· κατά τον δέκατον έβδομον αίωνα όριστικώς δεσπόζει έν τῆ φιλοσοφία το λογικόν και παραγκωνίζει τέλειον τῆν

¹ Τέλος. Ίδε σελ. 118.

αρχήν τών όρμεμφύτων, αντιπροσωπευμένην υπό τών δύο άξιώσεων, του αισθήματος και τής βουλήσεως. Από τής αναδιώσεως του στωικισμού διά του Λιψίου και του Γροτίου αναφαίνεται πρωταγωνιστούσα διδασκαλία τις, κυρίως διά του Κικέρωνος προαχθεΐσα, καθ' ήν ο άνθρωπος έκ γενετής είνε έφωδιασμένος με «φῶς τι φυσικόν» (lumen naturale). Το φυσικόν τούτο φῶς είνε ο νοῦς, το λογικόν του ανθρώπου, όπερ εύθως κρατύνεται έν τῆ αυτοπεποιθήσει, θρασύτερον πάντοτε γίνεται και έγωιστικότερον έν σχέσει προς το ύπερφυσικόν φῶς, τον έν τῆ άποκαλύψει, ως ή έκκλησία διδάσκει, εκφαινόμενον θεϊον λόγον. Κατ' αρχάς το φυσικόν φῶς προσέρχεται μετά δειλίας προς το ύπερφυσικόν φῶς και τάσσεται παραπλεύρως αυτού ως ισότιμον, έπειτα μετά περισκεμμένης φυλακτικότητας ζητεί να υπερτερήση, έως ού τέλος ο πάντα χαλινόν άποπτύσας όρθολογισμός (Rationalismus) θέλων να παραγκωνίση ή και καθ' όλοκληρίαν να αποσβέση το ύπερφυσικόν φῶς, διεκδικεί το μονοπώλιον του φωτισμού αποκλειστικώς ύπερ του φυσικού φωτός. Αυτή είνε ή περίοδος τών φωτών, του άκράτου όρθολογισμού, όστις αναλαμβάνει να εξηγήση πάντα τά φαινόμενα του είνε ήρθολογιστικώς, τ. έ. να αποδείξη ότι πάντα τά φαινόμενα τής ύπάρξεως, του έξωτερικού κόσμου ούδέν άλλο είνε ή τύποι του λογίζεσθαι (νοεΐν), σκόπιμα προϊόντα του φυσικού φωτός. Ούτω προκύπτουσιν έξ ύπαμοιβής αί όρθολογιστικαί θεωρία του δικαίου, τής θρησκείας, τής ήθικης και τής πολιτείας. Κατ' ακολουθίαν δέν ύπελείπετο άλλο ή να αναχθῆ και ή αρχή τής ανθρωπίνης κοινωνίας εις το λογικόν.

Και έν τῆ αρχαιότητι ήδη τάξις τις σοφιστών την ανθρωπίνην κοινωνίαν εθεώρουσιν ούδέν άλλο ή ελευθερίαν και διά τούτο ούχι άσυνείδητον συνθήκην προς έξουδετέρωσιν τής άδικίας. Έντεῦθεν επήγασεν ή του Έπικούρου θεωρία περί τής κοινωνικής συνθήκης ως έδραζομένης επί του κοινου πάσι συμφέροντος, θεωρία ήτις άφου διήλθε διά πολλών μεταμορφώσεων και παραλλαγών ήρθη τέλος παρά μέν τοίς Άγγλοις διά του Βένθμ, Μίλλ και Σπένσερ, παρά δε τοίς Γερμανοίς διά του Κνάπ και Γέρινγκ εις ύψος και λεπτότητα έπιστημονικήν τοιαύτην, ώστε και έν τῆ παρόντι ακόμη να ήναι άσπαστή.

Οί τέλειοι τύποι τής του λογικού θεωρίας είνε παρά μέν τοίς Άγγλοις ο Λῶκκε παρά δε τοίς Γάλλοις ο άπομιμητής του Λῶκκε Μοντέσκιος. Το «φυσικόν φῶς» κυριαρχεί. Καθ' όν τρόπον και αί άλλαι συστηματοποιημένα σχέσεις τών ανθρώπων προς άλλήλους πάσαι, οίον ή γλώσσα, το δικαίον, τά ήθη και έθιμα, ή θρησκεία και ή ήθική, δύνανται να εξηγηθῶσιν ως προϊόν τής ούσίας του λογικού τής ανθρωπότητας,

ούτω κατ' έξοχήν ή θεμελιώδης πασῶν τούτων τών σχέσεων προϋπόθεσις, ή κοινωνικότης. Άρκει μόνον να άφεθῆ έν τῆ κοινωνία και τῆ πολιτεία, έν τῆ δικαίῳ και τῆ ήθικῆ, έν τῆ πολιτικῆ συντάξει και τῆ νομοθεσίᾳ να διεπῆ το λογικόν άνευ περιορισμῶν, τότε πάσαι αί τών ανθρώπων σχέσεις θα διαγωνισθῶσιν άριστα. Άλλ' ως άπαραίτητος όρος τής του λογικού κυριαρχίας προϋποτίθεται ή ελευθερία. Καθ' όσον δηλαδή υποτίθεται, ότι το λογικόν είνε παντοδύναμον και πανίσχυρον, αυτό κυβερνά και διεπεί τα πάντα, ούδεις κίνδυνος έκ τής ελευθερίας ταύτης. Διότι έννοείται, ότι ο άνθρωπος θα κάμη χρῆσιν τής ελευθερίας κατὰ τας ύπαγορεύσεις του λογικού. Κατ' αυτόν τον τρόπον ο όρθολογισμός καθιερεΐ νέον δόγμα προνοίας, πεπωμένον τι λογικόν, όποιον περίπου παρίσταται μεταφυσικώς μέν έν τῆ «προδιαταγμένη άρμονία» (harmonie préétablie) του Λειβνιτίου, οικονομικώς δε έν τῆ θεωρία του Βαστιά (Fred. Bastiat) περί τής φυσικής άρμονίας του εθνικού πλούτου. Άν λοιπόν ούτω διαταγμένη ή ελευθερία είνε ο άπαραίτητος διά την ύπαρξιν του ατόμου ζωογόνος άήρ, έπεται ότι το πολιτικόν πρόγραμμα τής θεωρίας του λογικού ως κοινωνιολογικής αρχής είνε ελευθερία, το δε οικονομικόν κατὰ τους Γάλλους φυσικρατικούς¹ περιέχεται έν τῆ γνωστῆ ρήσει: «laissez faire, laissez passer» ή ως ο Κόβδεν άγγλιστί απέδωκε: «free trade». Έκ του όρθολογισμού τούτου φυσικώτατα έκβλαστάνει το πολιτικόν και κοινωνικόν σύμβολον τής πίσεως τών φιλελευθέρων. Ούτω το σύνθημα τής θεωρίας τής βουλήσεως και τής επ' αυτής βασιζομένης μερίδος τών συντηρητικῶν είνε αυθεντία (autorité), το τής θεωρίας του αισθήματος και τών επ' αυτής έρειδομένων κοινωνιστικῶν τάσεων αδελφότης (fraternité) και το σύνθημα τών επί τής θεωρίας του λογικού στηριζομένων φιλελευθέρων, ως και αυτό το όνομα δηλοΐ, ελευθερία (liberté).

Έλευθερία δε είνε και ο κύριος τόνος, καθ' όν τά μεγάλα όρθολογικά συστήματα τής κλασικής φιλοσοφίας έν Γερμανία είνε ήρμοσμένα. Ο Κάντιος, ο Φίχτε, ο Σέλιγγ και ο Έγγελος την ένίσχυσιν και αύξησιν τής έξωτερικής ελευθερίας θεωροῦσιν ως τῆν βαθυτάτην έννοιαν τής ιστορίας τής ανθρωπότητας. Ηδη ο Ρουσσώ είχε χαρακτηρίσει την ελευθερίαν ως το αναφαίρετον και άπαραίτητον θεμελιώδες δικαίωμα τής ανθρωπίνης προσωπικότητος. Από τών πρώτων αυτής αρχῶν μέχρι του παρόντος ή ιστορία τής ανθρω-

¹ Σχολή οικονομολογική, ύποστηρίζουσα την αρχήν, ότι όλος ο πλούτος βασίζεται επί τών προϊόντων τής γεωργίας. Οί διασημότεροι αυτής αντιπρόσωποι είνε ο Gournay, ο Quesnay και ο μαρκησιός de Mirabeau.

πότητος εις ούδέν άλλο τείνει ή εις την πραγματώσιν του ιδεώδους τής ελευθερίας. Έν τῆ έργῳ αυτού «θεμελιώδης αρχή γενικής ιστορίας» (Idee zu einer allgemeinen Geschichte) την άποστολήν τής ιστορίας ο Κάντιος περιγράφει έν τῆ τύπῳ: «τελεία ανάπτυξις τής ανθρωπότητας και ήμέρωσις διά του λογικού αυτής». Βεβαίως άξία τών ανθρώπων, ίσονομία και άστική ανεξαρτησία είνε έκ τών άπαραιτήτων άπαιτήσεων του κοινωνιολογικού έν τῆ φιλοσοφία του Καντίου συστήματος, αλλά κεντρικός αυτού πυρήν είνε ή έννοια τής ελευθερίας. Η θεωρία αυτή έσχεν έν τῆ κλασική του Τζών Στούαρτ Μίλλ πραγματεία απερί ελευθερίας» την καθαριωτάτην και πληρεστάτην απήχσιν. Έκ παραλλήλου βαινουσι και αί του Φίχτε ιδέαι, όστις μετά του ιδιάζοντος αυτῶ ίερου ένθουσιασμού εξαίρει το καθήκον τής του ανθρώπου συνειδήσεως προς πραγματώσιν πολιτείας του λογικού, ήτις άπορρέει έκ τής ελευθερίας βουλήσεως πάντων τών συναποτελούντων αυτήν παραγοντων. Έν μόνον βήμα χωρίζει ήμᾶς πλέον από του λογικού πεπωμένου του Έγγελου. Το καθόλου λογικόν τής ανθρωπότητος παράγει κατὰ τον Έγγελον συστήματα του δικαίου, τής ήθικης και τής πολιτείας, τά όποια ούδέν άλλο είνε ή αντικειμενικόν πνεῦμα (objectiver Geist) ο έ. εξαντικειμενικευθείς καθολικός νοῦς. Έννόητον νῦν καθίσταται το πολυβύλητον παράδειγμα τής του Έγγελου φιλοσοφίας περί του δικαίου, ότι πάν δ τι διάρχει, είνε λογικόν και πάν ότι είνε λογικόν ύπάρχει.

Έδώ όφείλομεν να σταματήσωμεν. Η θεωρία του λογικού ως κοινωνιολογική αρχή, συνεπῶς παρακολουθουμένη μέχρι τέλους, καταλήγει πράγματι εις εκείνην την όρθολογιστικήν άκρότητα (Extrem), ής το φορτικόν και άπόρητον κατελογίσθη εις βάρος μόνον του λίαν δυσφημισθέντος παραδόξου του Έγγελου. Άν τῆ όντι το ανθρώπινον πνεῦμα είνε ο μόνος νομοθέτης, ως ο Κάντιος εδίδαξεν, ή άν πρέπει κατὰ τον Έγγελον να εκλάβωμεν την ιστορίαν τής ανθρωπότητος ούδέν άλλο ή θαυμαίαν αυταποκάλυψιν του πνεύματος (Logos), τότε κατ' άνάγκην λογικήν έπρεπε και έκαστον στάδιον τής δια τών αίώνων ταύτης εξέλιξεως τής αυταποκαλύψεως του πνεύματος τής ανθρωπότητος να ήνε λογικόν. Άφου πάσα ύπαρξις εξηγείται ως άπόρροια του λογικού, έπεται ότι και έκάστη ταύτης τής ύπάρξεως φάσις, ήτις δεικνύει ώρισμένον σημείον τής δια τών αίώνων εξέλιξεως δι' ώρισμένην ιστορικήν στιγμήν, έπρεπε να έμφανη διά την εποχήν αυτής και τον τόπον τον ύπέρτατον βαθμόν έφικτής λογικότητος.

Έν τούτοις εις το ύπέρτατον αυτής ύψος άνερχομένη ή του λογικού θεωρία, ως κοινωνιο-

λογική αρχή, γίνεται εξάρτος, ως όφει, όστις δάκνει τήν ούραν αύτου. "Ως ή θεωρία του αισθήματος δέν δύναται νά εξηγήσει ψυχολογικώς τό όφθαλμοφανές γεγονός έν τή κοινωνία έπιπολαζούσης φαυλότητος και μοχθηρίας, ούτω και ή θεωρία του λογικού άπορεί άπαντήσεως είς τό ζήτημα, πώς είς τοιούτον βαθμόν συνυπάρχουσιν εύλογιστία και άλογιστία, άγαθόν και κακόν; έτι δέ διατί τό του ποιητού :

Και μονθάνω μιν οία δραν μέλλω κακά,
θυμός δέ κρείσσων τών έμών βουλευμάτων ¹

τόσον φρικτήν έπιθεβαίωσιν εύρίσκει έν τή κοινωνία. Συντόμως, τό περί τής αρχής τής ανθρωπίνης κοινωνίας πρόβλημα λύεται διά τής θεωρίας του λογικού ; Βεβαίως ούχι ! Διότι άν άληθώς πάν βήμα τής κοινωνικής αναπτύξεως και οργανώσεως ήτο σχετικώς λογικόν, πόθεν αί αιώνιοι ύποτροπαί ; Πόθεν αί κοινωνικά έπισχέσεις και αί πολιτικά όπισθοδρομήσεις ; Διατί μετά έφήμερον έπικράτητιν συνετών κοινωνικών τύπων θριαμβεύουσιν αιώνως πάλιν οι όπισθοδρομικοί (Rückwärtsler) ; Διατί μετά δύο ή τρεις λαμπράς ήλιού ήμέρας έν τή ιστορία αιώνως πάλιν καλύπτουσι τόν ούρανόν αύτης φοβερά όπισθοδρομήσεως μελανά νέφη ; Διατί τήν επί τινος έβδομάδας βασιλείαν τής φρονήσεως διαδέχεται σειρά έτών, ως ή πεύρα μάς διδάσκει, δεσποζούσης άσυνεσίας, μετά έπτά ήμέρας άφθόνου καρπορίας άκολουθούσιν έπτά έτη παντελοός άκαρπίας, μετά άκαρπίαίν, ώςπερ διάττοντος άστέρους λάμπιν κοινωνικής σωφροσύνης, ακολουθεϊ ό μακροτάτην ούρανύσαν κομήτης ανθρωπίνης βλακείας και στασιμότητος ; "Αν πράγματι ή του λογικού θεωρία ως κοινωνιολογική αρχή ήτο όρθή, θά έμενεν άλυτον αίνιγμα ή έκάστοτε αναφανομένη έπικράτησις τής άλογιστίας. Και όμως ή ιστορία μάς διδάσκει τόν αιώνιον ρυθμόν δράσεως και αντιδράσεως, μικράς προόδου και μεγάλης όπισθοδρομήσεως. Είς τήν μεταρρύθμισιν άκολουθεϊ ή αντιμεταρρύθμισις, είς τόν κλασικισμόν ό ρωμαντισμός, είς τήν επανάστασιν ή παλινόρθωσις !

"Ωστε ούδεμία τών τριών ψυχολογικών εξηγήσεων τής κοινωνίας άντέχει είς λογικήν βάσην. "Η επί του λογικού στηριζομένη θεωρία μάς προσφέρει νά δοκιμάσωμεν κόκκαλα όχι όλιγώτερα τής θεωρίας του αισθήματος και τής βουλήσεως. "Αφού λοιπόν ούδεμία τών τριών δυνατών, τών στηριζομένων είς τας του ψυχικού βίου εκφάνσεις κοινωνιολογικών θεωριών, δύναται καθ' ολοκληρίαν νά μάς ίκανοποιήση, όφείλομεν νά

δοκιμάσωμεν τετάρτην τινά, ήν καλοϋμεν ψυχογενετικήν μέθοδον. Τό ούσιώδες αύτης γνώρισμα είναι, ότι ή τής κοινωνίας διαμόρφωσις κατ' αύτην εκλαμβάνεται ούχι ως άποτέλεσμα άλλ' ως αίτιον του ανθρωπίνου λογικού. "Απλώς μόνον άναστρέφεται τό όφρυ. "Η κατά τήν κοινήν εκδοχήν σχέσις του αίτιου και αίτιατου πρέπει νά αντιστραφή. Ούχι τό λογικόν παρήγαγε τήν γλώσσαν, άλλ' αντιστρόφως, ως ό Μάξ Μύλλερ άποδεικνύει, ή γλώσσα διεμόρφωσε τό λογικόν. "Ωστόσο ούχι τό λογικόν έδημιούργησε τήν κοινωνίαν, άλλ' αντιστρόφως, ή εκπαλαι κοινωνική συμβίωσις προήγαγε τό ανθρωπίνον λογικόν. Είς τήν ιδέαυ ταύτην ό Πατσενχόφερ δίδει τόν εξής τύπον : «τό κοινωνικόν (das sociale) είναι τό πρωτότυπον, τό δέ άτομικόν (das Individuelle) είναι τό παράγωγον». Δυνάμει του άνόμου τής μιμήσεως, ού τήν σπουδαιότητα πρώτος ό Τάρδ (Loi de l' imitation) διέγω, τής «ανάγκης τής εξαρτήσεως ή βίας», ήν ό Διρκχάιμ είς τήν πρώτην γραμμήν τάσσει, και πρό πάντων δυνάμει τής ένοικοδομήσεως τής του έγώ έννοίας είς τό σύνολον, ήν ό Μάρκ Μπάλδθεν έν τή πραγματεία αύτου «Κοινωνικός ή ήθικός βίος» έσχάτως ως σημαντικώτατην κατέδειξεν, ή από κοινού τών ανθρώπων συμβίωσις επεξεργασθεϊσα όλίγον κατ' όλίγον τό λογικόν του ανθρωπου και διαπαιδαγωγήσασα ανέπτυξεν αυτό. Τό εύκοινώτητον του ανθρωπου είναι εκ κοινωνιολογικής άπόψεως πρώτη αίτία. Τό άτομον είναι, ως ήδη ό Κόντε έδίδαξε, φανταστικόν (Fiction). Τό κοινωνικόν είναι τό πρότερον (das Prius), τό δέ λογικόν, τό ύστερον (das Posterius). Προηγήθη πρώτον κοινωνία και έπειτα ύπ' αύτης διεμορφώθη γλώσσα, λογικόν και ούχι αντιστρόφως. Τήν λειτουργίαν τών τής πνευματικής ήμών επικοινωνίας μέσων, τήν μετάδοσιν τών του κεντρικού ήμών νευρικού συστήματος κινήσεων και διαθέσεων είς έρισμένα φωνητικά σύμβολα, τέλος τής επεξεργασίας τών κυριωτάτων νοητικών τύπων ή κατηγοριών, πάντα ταύτα προσέπορισεν έαυτῷ ό ανθρωπος έν τή κοινωνία και διά τής κοινωνίας. "Εν άλλαις λέξεσι, νόησις και συλλογισμός είναι κοινωνικά προϊόντα, προσκτηθεϊσαι δεξιότητες, ως οι ανθρωποι έν τή ανάγκη τής από κοινού συμβίσεως, άφ' έαυτών έχάλκευσαν προς ίδίαν αύτων χρήσιν ως όπλα έν τῷ ύπερ αύτοσυντηρήσεως και διατηρήσεως του είδους άγώνι και εκληροδότησαν είς τούς άπογόνους αύτων ύπό τύπον μέσων επικοινωνίας και συναφείας εύχερώς και όξέως λειτουργούντων. Σύν τῷ χρόνῳ δέ καθόσον κληρονομούμεναι από τας επερχομένας γενεάς προσηρμόζοντο προς τας έκάστοτε ίδίας περιστάσεις και ανάγκας, έτελειοποιήθησαν αί λειτουργίαι αύται, έλεπτύνθησαν και ώξύνθησαν.

¹ Πολυβρόλητον δίστιχον (Εύρ. Μηδ. 1078—1079), άνθ' ού ό συγγραφέας παραθέτει τήν έν τή Γερμανική ποιήσει άπομίμησιν : Unsinn, du siegst, und ich muss untergehen.

Τους βαθμούς τής τελειοποιήσεως ταύτης ρυθμίζουσιν ή φύσις και ή ιστορία. "Η φύσις διά του κλίματος, διά τής ποιότητος του εδάφους, τής διαρθρώσεως τών υδάτων, του χωρογραφικού ύψους, τών δασών κλπ. Τήν τής φύσεως σημαντικότητα είς τήν διαμόρφωσιν τής κοινωνίας και είς τήν επεξεργασία του κοινωνικού πνεύματος διείδεν αύτός ό Πλάτων, όστις τό λεπτόν και εύκραές του "Απτικού άέρος συντελεστικώτατον είς τήν ανάπτυξιν του πνεύματος έθεώρει ¹ έτι δέ και ό "Αριστοτέλης, όστις έταξινομεί τους διαφόρους ως εκ τών ψυχολογικών γνωρισμάτων έθνικούς τύπους επί τή βάσει του κλίματος και τής γεωγραφικής ζώνης. "Επί τά έχνη ταύτης τής διευθύνσεως βαίνουσι και πολλά νεώτερα συστήματα. Συμφώνως προς τας απαιτήσεις επιστημονικής έρεύνης και ούχι άβασανίστως ή ανθρωπογραφία του Ράτζελ περιγράφει είς τό άπολύτως δυνατόν και έλλογον τά θρια τής συμμετοχής τής φύσεως είς τήν διαμόρφωσιν του κοινωνικού πνεύματος.

"Υπολείπεται ήδη νά άναμετρήσωμεν και τήν συμμετοχήν τής ιστορίας είς τήν κοινωνικήν ανάπτυξιν και είς τό προσήκον μέτρον και ταύτην νά αναγάγωμεν. "Ικανώς προειδοποιητικά ύπό τήν έποψιν ταύτην ύπήρξαν τά ιστορικά του δικαίου συστήματα του Σαβινύ και Μπλούντση. "Αλλ' ή σχολή αύτη απέβαλεν όλον τό επιστημονικόν αύτης κύρος, διότι ού μόνον ένεκολπήθη τήν οργανικήν του Σέλιγγ μέθοδον, άλλά και ύπερηκόντισεν αύτην, παριστώσα τας φάσεις τής κοινωνίας επί τό εικονικώτερον ως οργανισμούς ύποκειμένους είς τά φαινόμενα τής φυσικής αύξήσεως και αλλοιώσεως. Κατά συνέπειαν διέκρινον οι θιασώται τής σχολής ταύτης γέννησιν, παιδικήν ήλικίαν, άνδρικήν, παρακμήν εκ γήρατος και δη και θάνατον τής κοινωνίας χωρίς νά έχωσι πάντοτε συνείδησιν τής τροπικής τών αναλογιών τούτων έκδοχής.

Τό καθ' ήμάς έν τή ιστορία ούδέν άλλο βλέπομεν ή τήν ούχι άνεπίγνωστον του ανθρωπίνου γένους προκοπήν είς άείποτε μεγαλειότεραν εξίσωσιν. Ούχι ό ύπέρτατος βαθμός τής προσωπικής έλευθερίας είναι ή έννοια τής ιστορίας, ως ό "Εγγελος συνεπινεύων τή θεωρία τών περί τόν Καίτιον υπέλαθεν, άλλ' επεξεργασία και έπίτευξις του ως ένεστιν ύπερτάτου βαθμού κοινωνικής ίσοπεδώσεως. "Αυτη είναι ή όφθαλμοφανής σπουδή και όρμη, ό άγών τής ανθρωπότητος έν τή ιστορία, ή άείποτε εμφανέστερον εκδηλουμένη τάσις, ήν ή μάλιστα προηγμένη του ανθρωπίνου γένους μερίς θραδέως μιν άλλ' επιμόνωσ άκολουθεϊ. "Εκ τής φύσεως ποσέρχονται τά ανυ-

πέροβλητα τής ανισότητος προσκόμματα, εκ δέ τής ιστορίας προκύπτει ό άπεγνωσμένος άγών κατά τής ανισότητος ταύτης, όπως περιορισθή διά καταλλήλου νομοθεσίας είς τό έλάχιστον, άν μή ήναι δυνατόν καθ' ολοκληρίαν νά άρθή. Διό βλέπομεν έν τῷ κοινωνικῷ τών ανθρώπων βίῳ άτελεύτητον εξέλιξιν προσαρμοσεως, ακατάπαυστον επεξεργασία νέων έλατηριών του νοεϊν και συνδυασμών ιδεών, διηνεκή έπίτασιν και λεπτυνσιν τών ψυχικών ήμών λειτουργιών. "Ανάπτυξις άρα τής κοινωνίας καθ' ήμάς είναι ανάπτυξις τής προς κοινωνικόν τεινούσης ψυχής (der socialen Seele). "Ο,τι άρνείται ή φύσις, τούτο χρησγεί ή ιστορία, βαθμιαία δηλαδή πρό οδον είς τήν ίσότητα. "Ως λοιπόν τό σύνθημα τής θεωρίας τής βουλήσεως είναι αυθεντία (autorité), τής του αισθήματος αδελφότης (fraternité), τής του λογικού έλευθερία (liberté), ούτω τό σύμβολον τής ψυχογενετικής θεωρίας είε ίσότης (egalité) και ό τελικός σκοπός τής έν τή ιστορία εξέλιξεως ανθρωπισμός (humanité).

"Η λύσις του σπουδαιωτάτου προβλήματος "Ανθρωπος είναι και μένει : ως ανθρωπος ούδέν άπάνθρωπον περί έμαυτου φρονῷ (homo sum, humani nil a me alienum puto).

[Εκ του Γερμανικού].

"Εν "Οδησῳ 1903

Β. ΜΙΧΑΗΛ

ΠΩΣ ΜΟΛΥΝΕΤΑΙ Ο ΟΙΚΙΑΚΟΣ ΑΗΡ ¹

α'). "Ο ανθρωπος υγιαίνει πρό πάντων είς τόν ανοικτόν άέρα. — Διά νά έχωμεν καλήν υγείαν, πρέπει νά αναπνέωμεν πάντοτε καθαρόν άέρα, καθώς είναι ό θαλάσσιος ή ό έξοχικός άήρ. "Γπό τήν έπικψιν αύτην τό ιδεώδες θά ήτο νά ζῶμεν πάντοτε έξω, διότι τότε μόνον αναπνέομεν διαρκῶς νέον και καθαρόν άέρα.

β'). "Ο άήρ τών οδών είναι πάντοτε υγιεινότερος και επομένως προτιμότερος από τόν οικιακόν άέρα. — "Ο οικιακός άήρ διαφέρει πολύ από τόν ανοικτόν άέρα τών οδών. "Ενῷ δηλαδή και οι δύο μολύνονται διά πολλούς λόγους, ό μιν άήρ τών οδών, έπειδή αναμειγνύεται διαρκῶς με μεγάλους όγκους νέου και καθαρού άέρος, τείνει πάντοτε προς τήν φυσικήν υγιεινήν κατάστασιν του, ό δέ οικιακός άήρ, άν δέν λαμβάνωνται κατάλληλα μέτρα, εξακολουθεϊ νά μολύνηται περισσότερο, διότι δέν δύναται νά άναμιχθῆ με

¹ "Εκ του Άρτι εκδοθέντος ύπό του Συλλόγου προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων έργον του κ. Δ. Ε. Πρωτοπαπαδάκη «"Ο Καθαρός "Αήρ».

¹ "Η ιδέα αύτη είναι κοινοτοπία ποιητών, φιλοσόφων και ρητόρων τής αρχαιότητος.

νέον καθαρὸν ἀέρα. Ὁ ἀήρ λοιπὸν τῶν ὁδῶν, ἐκτὸς σπανίων ἐξαιρέσεων, εἶναι ὑγιεινότερος καὶ ἐπομένως προτιμότερος ἀπὸ τὸν οἰκιακὸν ἀέρα.

γ'). **Ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικὰ αἷτια μολύνσεως τοῦ οἰκιακοῦ ἀέρος.**—Ἐκ τῶν αἰτίων, ὅσα μολύνουν τὸν οἰκιακὸν ἀέρα, ἄλλα μὲν εἶναι **ἐξωτερικά**, καθὼς ἡ γειτονία μὲ ἀνθυγιεινὰς βιομηχανίας, μὲ καπνοδόχους, μὲ ἀξθευμάστρας καταβοθρῶν ἢ σωλῆνων, μὲ ἀποθήκας βρωμερῶν οὐσιῶν, μὲ ἀκαθάρτους αὐλὰς, μὲ ὑπονόμους κακοκτισμένας καὶ κακῶς λειτουργούσας, μὲ καταβόθρας ὑπὸ τὴν οἰκίαν ἢ πολὺ πλησίον αὐτῆς, κλπ.,—ἄλλα δὲ **ἐσωτερικά**, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα εἶναι :

1ον. **Οἱ ἀπόπατοι καὶ αἱ κακαὶ διοχετεύσεις τῶν ἀκαθάρτων ὑδάτων.**

2ον. **Ὁ ἄνθρωπος καὶ αἱ ἀκαθαρσίαι ἐν γένει τῆς οἰκίας.**

3ον. **Τὰ μαγειρεῖα καὶ τὰ πλυντήρια.**

4ον. **Ὁ φωτισμὸς κατὰ τὴν νύκτα.**

5ον. **Ἡ θέρμανσις τῆς οἰκίας.**

6ον. **Τὰ ὑπόγεια κλπ.**

Ἐνταῦθα θὰ ὀμιλήσωμεν μόνον περὶ τῶν ἐσωτερικῶν αἰτίων μολύνσεως τοῦ οἰκιακοῦ ἀέρος· εἰς τὸ Γ' μέρος θὰ εἴπωμεν ὀλίγα καὶ περὶ τῶν ἐξωτερικῶν αἰτίων.

1ον. **Οἱ ἀπόπατοι καὶ αἱ κακαὶ διοχετεύσεις τῶν ἀκαθάρτων ὑδάτων.** Οἱ ἀπόπατοι καὶ αἱ διοχετεύσεις τῶν ἀκαθάρτων ὑδάτων, ὁσάκις δὲν γίνονται συμφώνως πρὸς τὰς προόδους τῆς ὑγιεινῆς, μολύνουν περισσότερον πάσης ἄλλης αἰτίας τὸν οἰκιακὸν ἀέρα.

Διὰ τοῦ παλαιοῦ συστήματος τῶν ἀποπάτων ὁ ἀήρ τῶν καταβοθρῶν σιγκοινωνεῖ διαρκῶς μὲ τὸν ἀέρα τῆς οἰκίας, ἀναμιγνύεται μὲ αὐτὸν καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν ὄργανισμόν μας, ὅπου προξενεῖ τὰς σοβαρωτέρας ἀσθενείας.

Περὶσσότερον ἀπὸ τριάκοντα ἔτη κατέγιναν καὶ ἐκοπίασαν οἱ Ἄγγλοι διὰ τὴν τελειοποίησιν τὸν ἀπόπατον μὲ νερόν, τὸν ὀνομασθέντα ἀγγλικὸν ἀπόπατον, καὶ τὰς διοχετεύσεις τῶν ἀκαθάρτων ὑδάτων. Ὅταν ἐκ τοῦ πλησίον ἀντιληφθῇ τις μετὰ πόσης ἐπιμελείας καὶ τέχνης κατασκευάζουν οἱ Ἄγγλοι τοὺς ἀποπάτους καὶ τὰς διοχετεύσεις των, δὲν δύναται παρὰ τὴν θαυμάσιον, διότι τόσον πολὺ ἐνόησαν, πρῶτοι αὐτοί, τὰς ἐκ τοῦ καθαροῦ ἀέρος ὠφελείας.

2ον. **Ὁ ἄνθρωπος καὶ αἱ ἀκαθαρσίαι ἐν γένει τῆς οἰκίας.** Ὁ ἄνθρωπος, πρὸ πάντων δὲ ὁ ἀσθενὴς καὶ ὁ σωματικῶς ἀκάθαρτος ἄνθρωπος, μολύνει ἐπίσης τὸν οἰκιακὸν ἀέρα. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι διαρκῶς διὰ τῆς ἀναπνοῆς του φθεῖρει τὸ χρησίμον εἰς ἡμᾶς συστατικὸν τοῦ ἀέρος, δηλαδή τὸ ὀξυγόνον του, ὁ ἀήρ τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος ἐκπνέει εἶναι πολὺ ὑγρὸς καὶ βλαβερός, ὅταν εἰσπνέεται ἐκ νέου.

Ἀπὸ τὸ δέρμα τοῦ σώματός του, μάλιστα ὅταν εἶναι ἄπλυτον, ἐξέρχεται ἐπίσης μολυσμένος ἀήρ καὶ εἶναι ἰδιαιτέραν δυσώδη ὄσμήν εἰς τὸν οἰκιακὸν ἀέρα. Ὁ πεπτικός του σωλῆν ἐκπέμπει ἐπίσης μολυσμένον ἀέρα εἰς τὴν ἀτμοσφῆραν τῆς οἰκίας.

Τὰ μικρόβια τῶν ἀσθενειῶν, τὰ διάφορα περιττώματα, τὰ πτύελα, τὸ πῦον τῶν πληγῶν του, αἱ ἀκαθαρσίαι ὅσας φέρει εἰς τὴν οἰκίαν μὲ τὰ ὑποδήματά του, τὰ κατοικίδια ζῷα κλπ. ποικιλοτρόπως μολύνουν τὸν ἀέρα, τὸν ὁποῖον διαρκῶς ἀναπνέει ὁ ἄνθρωπος.

Ἄλλα καὶ πᾶσα ἐν γένει ἀκαθαρσία τῆς οἰκίας ἐξοδεύει καὶ μολύνει τὸν ἀέρα τῆς. Αἰσθανόμεθα πράγματι πᾶσαν ἀκαθαρσίαν διὰ τῆς ὀσφρήσεως, δηλαδή διὰ μέσου τοῦ ἀέρος· δὲν τὴν αἰσθανόμεθα ὅμως ἐπ' ἀπειρον, διότι μετὰ τινὰ χρόνον δὲν ἐκπέμπει πλέον δυσώδη ὄσμήν· τοῦτο ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν ἀέρα, ὁ ὁποῖος ἐξήρανε τὴν ἀκαθαρσίαν· διὰ τὴν ξήρανσιν ὅμως ἐξώδευσε μέρος τοῦ εἰς ἡμᾶς χρησίμου συστατικοῦ του, τοῦ ὀξυγόνου, καὶ παρήγαγεν ἄλλον ἀέρα βλαβερόν εἰς τὴν υγείαν.

Ὡστε πᾶσα ἐν γένει ἀκαθαρσία ἐξοδεύει καὶ μολύνει τὸν ἀέρα πρὸς βλάβην τῆς υγείας τῶν κατοίκων τῆς.

3ον. **Τὰ μαγειρεῖα καὶ τὰ πλυντήρια.** Αἱ ὀσμαὶ τῶν μαγειρειῶν καὶ αἱ ὀσμαὶ τῶν πλυντηρίων μολύνουν κατὰ τρίτον λόγον τὸν οἰκιακὸν ἀέρα.

4ον. **Ὁ φωτισμὸς κατὰ τὴν νύκτα.** Ὁ φωτισμὸς τῆς οἰκίας διὰ κηρίων, ἐλαίου, πετρελαίου ἢ ἀερίοφωτος, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐξοδεύει μέρος ἐκ τοῦ χρησίμου συστατικοῦ τοῦ ἀέρος, παράγει ἀέρα βλαβερόν, ὁ ὁποῖος μολύνει τὸν οἰκιακὸν ἀέρα. Ὁ διὰ τοῦ ἀερίοφωτος μάλιστα φωτισμὸς θερμαίνει ὑπερβολικῶς τὸν ἀέρα καὶ τὸν καθιστᾷ ὡς ἐκ τούτου ἀνθυγιεινόν. Καὶ τὸ ἀερίοφωτος αὐτὸ, ὁσάκις ἐξέρχεται ἀπὸ χάλασμα τῶν σωλῆνων του, μολύνει τὸν οἰκιακὸν ἀέρα καὶ γίνεται πολυλάκις πρόξενον πυρκαϊῆς ἢ καὶ θανάτου τῶν κατοίκων.

5ον. **Ἡ θέρμανσις τῆς οἰκίας.** Εἰς τὰς θερμάστρας παράγεται ἐκ τῶν καιομένων ὑλικῶν βλαβερός ἀήρ, ἀναμιγνύεται μὲ τὸν ἀέρα τῆς οἰκίας, ὁσάκις δὲν ἐλήφθησαν κατάλληλα μέτρα, καὶ τὸν μολύνει.

Ὅσάκις ὁ ἀήρ ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὰ ἀεριοθηριαγωγὰ (καλοριφέρ μὲ ἀέρα), διέρχεται ἀπὸ ἀκαθάρτους ὄχετους ἢ εἰσάγεται πολὺ θερμὸς καὶ κατάξηρος εἰς τὰ δωμάτια, μολύνει τὸν οἰκιακὸν ἀέρα καὶ βλάπτει τὴν υγείαν.

6ον. **Τὰ ὑπόγεια.** Ἄν κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ὑπογείων δὲν ἐλήφθησαν κατάλληλα μέτρα διὰ τὴν πλακώστρωσιν καὶ τὸν ἀερισμόν, ὡς καὶ διὰ τὴν ἀποφυγὴν τῆς ὑγρασίας τῶν τοίχων, ἢ

ἀτμοσφῆρά των μολύνει διαρκῶς τὸν ἀέρα ὅλης τῆς οἰκίας· ἡ μόνον αὐτὴ εἶναι ἐπικίνδυνος, ἰδίως ὅταν εἰς τὰ ὑπόγεια τρέχουν ἀκάθαρτα νερά.

ΓΝΩΜΑΙ

ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ

Ὁ ἀληθῶς φιλοσοφῶν λαλεῖ καὶ γράφει μόνον ὅσα ἀκριβῶς ἐπίσταται, οὐχὶ δὲ τὰ ὑπερβαίνοντα τὴν δύναμιν αὐτοῦ· γράφει δὲ μόνον, ὅταν ἐλπίζει ὅτι θὰ ὠφελήσῃ κοινῶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἰδίως τὴν πατρίδα, οὔτε εἰς κέρδος ἀποβλέπων, οὔτε εἰς τιμὰς. Οὔτε πατρίδα κολακεύει, οὔτε συμπολίτας, ἐπαινεῖ τὰ καλὰ ἀδόλως, ψέγει τὰ κακὰ μετὰ παρρησίας καὶ θεατριάζει τοὺς προξένους τῶν κακῶν, ὅταν ἐπιμένωσιν ἐν τῷ κατὰ τῆς φιλοσοφίας πολέμῳ

Κοραῆς

Ὅπου παρουσιάζεται φίλος τις τῆς ἀληθείας ἡμῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἢ ἐργαζόμενος κατὰ τοῦ ψεύδους, γενεὴ αὐτῷ παραστάτης καὶ συναντιλήπτωρ, συναγωνίζου καὶ σύμπασχε καὶ συγκαρτέρει, ὁ δὲ μισθὸς ἐκείνου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἔσται καὶ μισθὸς σου.

Π. Τράντα

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Γιγαντιαία θεριστικὴ μηχανή.

Εἶδος γιγαντιαίας θεριστικῆς μηχανῆς ἐπενοήθη ἐν Ἀμερικῇ. Ὁ ἐφευρέτης αὐτῆς τὴν ὠνόμασε **Μαμμοῦθον** καὶ τὴν εἰσήγαγεν ἤδη καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν τοῦ Κολοράδου τῆς Καλιφορνίας. Ἡ μηχανὴ κινεῖται διὰ τοῦ ἀτμοῦ, θερίζει δὲ τὸν σίτον, τὸν ἀλωνίζει, χωρίζει τὸ ἄχυρον ἀπὸ τῶν κόκκων καὶ θέτει τὸν σίτον ἐντὸς τῶν σάκκων. Ὅλα ταῦτα γίνονται ὄχι μόνον ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπεμβάσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ μετὰ θαυμασίας ταχύτητος. Τὸ πλάτος τοῦ χώρου, τὸν ὁποῖον καταλαμβάνει προχωροῦσα ἡ μηχανή, φθάνει μέχρι μέτρων 10,50, θερίζονται δὲ αὐτῆς τεσσαράκοντα περίπου ἐκτάρια καθ' ἑκάστην καὶ πληροῦνται ἐκ τοῦ συγκομιζομένου σίτου μέχρι χιλίων πεντακοσίων σάκκων.

Οἰκία χρυσοῦ.

Διὰ τὴν παγκόσμιον Ἐκθεσιν, ἣτις θὰ διοργανωθῇ τὸ προσεχὲς ἔτος εἰς τὸν Ἅγιον Λουδοβίκον τῆς Ἀμερικῆς, ἡ κυβέρνησις τῆς πολιτείας

τοῦ Κολοράδου προτίθεται νὰ κατασκευάσῃ οἰκίαν ἐκ χρυσοῦ. Τὸ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργείων τῆς Οὐάσιγκτωνος θὰ διευκολύνῃ τὸ σχέδιον τοῦτο δανείζον εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Κολοράδου χρυσοῦς ράβδους ὀλικῆς ἀξίας 50 ἑκατομμυρίων φράγκων καὶ βάρους 18,000 χιλιογράμμων. Ἡ οἰκία θὰ ἐκτελεσθῇ κατὰ πρότυπον τῶν μεγάλων ἰδρυμάτων τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν. Ὁ ἀποτελεῖται δὲ ἐξ ὄγκων χρυσοῦ διαφόρων διαστάσεων.

Τὸ πρόβλημα τοῦ Β Πόλου

Ὁ πλοίαρχος Μακ-Γκραϊη, ἀξιωματικὸς τοῦ ἀμερικανικοῦ ναυτικοῦ φρονεῖ ὅτι ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἄνευ σύρματος τηλεγράφου εἶναι ἰκανὴ νὰ λύσῃ τὸ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἄλυτον πρόβλημα τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Β. Πόλου. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται νὰ ἐξοπλισθῶσι δέκα πλοῖα, ὅμοια πρὸς τὸ Φράμ τοῦ Νάνσεν, τὰ ὁποῖα ἐκ διαφόρων ἀναχωροῦντα σημείων θὰ κατευθυνθῶσιν εἰς τὸν Πόλον ἐφοδιασμένα διὰ τῶν συσκευῶν τοῦ τηλεγράφου τούτου. Διὰ τοῦ μέσου τούτου θὰ διατελῶσι πάντα εἰς διαρκῆ συκοινωνίαν καὶ θὰ ἐπέρχονται εἰς βοήθειαν ἀλλήλων μέχρις οὗ ἐκπληρωθῇ ὁ σκοπός, εἰς τὸν ὁποῖον τόσα παρεμβάλλονται προσκόμματα. Ὁ Πόλος τοιοῦτοτρόπως θὰ κατακτηθῇ, ἀλλ' ἀπαιτεῖται δαπάνη ἐνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου δολλαρίων. Ὁ ἀμερικανὸς πλοίαρχος ἐλπίζει ἀδιστακτικῶς ὅτι ὀλίγοι ἑκατομμυριοῦχοι τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν θὰ φιλοτιμηθῶσι νὰ σχηματίσωσι τὸ πλοῖον τοῦτο δι' ἐράνων.

Ὄνος καὶ Σχολεῖον

Ὁ διευθυντὴς τῆς σχολῆς ἀμερικανικῆς τινος πόλεως ἐζήτησε παρὰ τῆς ἀστυνομίας νὰ ἀπαγορεύσῃ εἰς μίαν χωρικὴν γαλακτοπώλιδα νὰ διέρχεται μετὰ τοῦ ὄνου τῆς ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς σχολῆς κατὰ τὰς ὥρας τῶν παραδόσεων. Ὁ ὄνος τῆς ἀμερικανίδος ἔχει τὴν ἀδιάκριτον συνήθειαν νὰ ὀγκανίζει ὁσάκις διέρχεται πρὸ τῆς σχολῆς. Τί δὲ συμβαίνει τότε; Γέλως τρελλὸς καὶ ἀκράτητος καταλαμβάνει τὰ παιδία, τὰ ὁποῖα περιμένουσι μάλιστα ἀνυπομόνως τὴν ὥραν τῆς διαβάσεώς του καὶ οἱ διδάσκαλοι ἀδύνατον ἀποβαίνει τότε ν' ἀποκαταστήσωσι τὴν τάξιν.

Πλὴν τούτου, ὁ διευθυντὴς παραπονεῖται ὅτι τινὲς τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς ταύτης κατῶρθσαν νὰ μιμηθῶσι τὴν φωνὴν τοῦ ὄνου μὲ πολλὴν τελειότητα καὶ παρακαλεῖ τοὺς δικαστὰς νὰ ἐμποδίσωσι τὸ θερυβοποῖόν ζῶον τοῦ νὰ ταράττῃ τὴν δημοσίαν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν τῆς σχολῆς. Τὸ δικαστήριον κατόπιν μακρᾶς τοῦ ζητήματος ἐξετάσεως ἐξέδωκεν ἀπόφασιν ἀπαγορεύουσιν εἰς τὸν ὄνον τὴν διάβασιν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ

εκείνης, ἐφ' ὅσον δὲν θεραπεύεται ἀπὸ τὴν ἰδιότροπον ὄρεξιν τοῦ νὰ ὀγκανίζη εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο.

Τὸ Ἄλουμίνιον ὡς ἀκόνιον

Γερμανικὸν περιοδικὸν ἀναφέρει ὅτι τὸ ἄλουμίνιον ἔχει μίαν λίαν χρήσιμον ἰδιότητα νὰ ἀκονίζη τελείως τὰ λεπτὰ κοπτερά ἐργαλεῖα. Τὸ ἀργίλιον, παρὰ τὸν μεταλλικὸν του χαρακτήρα, ἔχει ὑψηλὴν λεπτοκόκκου λίθου, ἐπαφίει δὲ διὰ τῆς τριβῆς λεπτὴν καὶ παχεῖαν μάζαν, ἣτις προσκολλᾶται ἰσχυρότατα ἐπὶ τοῦ χάλυβος. Κατὰ συνέπειαν τὰ ἐπὶ τροχοῦ ἐξ ἄλουμίνιου ἀκονιζόμενα μαχαίρια προσλαμβάνουσι λεπτότατον καὶ λίαν κοπτερόν αἰθέρα, οἷον δὲν δύνανται νὰ δώσωσι καὶ αὐτοὶ οἱ καλλίτεροι λίθοι. Τὰ ἐπὶ ἀκονίου διὰ ξυράφια ἀκονισθέντα μαχαίρια ἔχουσιν αἰθέρα ὅστις ἐξεταζόμενος διὰ μικροσκοπίου μεγεθύνοντος ὡς 1:1000 παρουσιάζει ἀνωμαλίας τινάς. Ἐνῶ αἱ ἐπὶ ἄλουμίνιου ἀκονισθεῖσαι λεπίδες ἐξεταζόμεναι διὰ μικροσκοπίου δεικνύουσιν αἰθέρα τελείως εὐθύγραμμον.

Ἡ γονιμότης τῶν Σκωτῶν.

Καταπληκτικὴ εἶνε, κατὰ τὴν ἐπίσημον ἀγγλικὴν στατιστικὴν, ἡ γονιμότης τῆς σκωτικῆς φυλῆς. Ὑπάρχουσι καθ' ὅλην τὴν Σκωτίαν 754 οἰκογένειαι ἀριθμοῦσαι ὑπὲρ τὰ 30 μέλη, 128 οἰκογένειαι ἐκ μελῶν 26—30, 170 ἐκ μελῶν 21—25 καὶ 625 ἔχουσαι ὄχι ὀλιγώτερα τῶν 16—20. Ἀλλὰ μὴ νομίσητε ὅτι ἀπολαύουσιν ἀνέσεως πολλῆς αἱ τόσον πολυμελεῖς αὐταὶ οἰκογένειαι. Εὐρέθησαν τοιαῦται ὧν ὁ πατὴρ ἢ ἡ μήτηρ καὶ 26 ἢ 30 τέκνα τῶν ἦσαν σωρευμένοι ἐντὸς οἰκίσκου ἔχοντος ἕν καὶ μόνον δωμάτιον. Ἐπτὰ ἄλλαι οἰκογένειαι ἐξ ἴσου πολυἀριθμοὶ ζῶσιν ἐντὸς καλύβης μὲ δύο δωμάτια.

Τὰ ὄνειρα τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν.

Τὸ ζήτημα ἂν ὀνειρεύονται περισσότερο οἱ ἄνδρες ἢ αἱ γυναῖκες, ἐπειράθη νὰ λύσῃ ψυχολόγος εἰδικὸς εἰς τὴν ἔρευναν τῶν τοιούτων προβλημάτων καὶ ἰδοῦ τί ἀποφάνεται: Ἐκ τῶν ἀνδρῶν 13 ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ὄνειρεύονται πάντοτε καὶ 27 ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ὄνειρεύονται συχνά. Εἰς τὰς γυναῖκας ἡ ἀναλογία αὕτη εἶνε περίπου διπλασία, διότι ἡ γυνὴ εἶναι πολὺ πλεονεκτήσασα εἰς τὰ ὄνειρα. Τὰ ὄνειρα ὑποβάλλονται εἰς τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν ἐπεισοδίων τῆς καθημερινῆς ἡμῶν ζωῆς. Ἄλλ' ὁ ἴταλὸς φυσιολόγος Τζανέλης βεβαίως ὅτι 90 φράς ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν τὰ ὄνειρα προέρχονται ἐκ κληρονομικότητος. Παρετήρησε τῶν ὄντι πλείστας περιστάσεις κατὰ τὰς ὁποίας τὰ τέκνα βλε-

πουσι τὰ αὐτὰ ὄνειρα, τὰ ὁποία ἔβλεπον καὶ οἱ γονεῖς αὐτῶν. Μεταξὺ πολλῶν ἀναφέρει καὶ τὸ ἀκόλουθον. Παιδίον δεκαεξαετὲς κατόπιν τυφοειδοῦς πυρετοῦ, ὑπὸ τοῦ ὁποίου εἶχε προσβληθῆ, ἔβλεπεν ἐπανειλημμένως εἰς τὸν ὕπνον του μίαν μεγάλην μαύρην μορφήν, ἣτις ἐπροχώρει πρὸς τὴν κλίνην του προσηλοῦσα εἰς αὐτὸ τοὺς σπινθηροβολουῦντας ὀφθαλμούς της. Τὸ αὐτὸ ὄνειρον ἔβλεπεν ἀπαραλλάκτως καὶ ὁ πατὴρ του, κατόπιν τρόμου, τὸν ὁποῖον εἶχε πάθει. Συμπεραίνει ἐκ τῶν πολλῶν τούτων παρκτηρήσεων ὁ ἐπιστήμων ὅτι ἡ κληρονομικότης τῶν ὀνείρων εἶναι πράγμα ἀναμφισβήτητον καὶ ἀποδεδειγμένον.

Ἡρωϊσμός λαγωῦ

Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θεωρῆται πάντοτε ὁ λαγῶς ὡς σύμβολον τῆς δειλίας, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὸ κατωτέρω παράδειγμα, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει μία Ὁλλανδικὴ ἐφημερίς: Διαβάτης εἰς τὰ περίξ τοῦ Ἀμστελοδάμου εἶδε πολλὰς κορώνας, αἱ ὁποῖαι ἐπέτων πρὸς ἕν ὄρισμένον σημεῖον ἀγροῦ. Πλησιάζας παρετήρησεν ὅτι τὰ πτηνὰ ἐπληττον διὰ τοῦ βράμφους ἕνα λαγῶν, ὅστις ὄρθιος ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν ἠμύνητο γενναίως, καταφέρων κτυπήματα εἰς τὰ προσθίων ποδῶν τόσον ἰσχυρὰ κατὰ τῶν πτηνῶν, ὥστε τὰ πτερά ἀπεσπῶντο ἀπὸ τοῦ σώματός των. Εἶχεν ἤδη ἀποκρούσει πολλὰ τοιαῦτα πτηνὰ, μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ ἐμφάνισις τοῦ διαβάτου ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν πάλην. Αἱ κορώναι ἀπεμακρύνθησαν, ἔφυγε δὲ καὶ ὁ λαγῶς ἀφήσας τὰ δύο μικρά του, τὰ ὁποῖα ὑπερήστικε κατὰ τῶν ἀρπακτικῶν πτηνῶν. Ἐπανῆλθεν ὁμοῦ μετ' ὀλίγον καὶ ἀνέλαβε τοὺς λαγιδεῖς μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ διαβάτου.

Αἱ χελιδόνες.

Μία ἀντιαλκοολικὴ ἐφημερίς τοῦ Βελγίου ἀναφέρει ὅτι ὑπάρχει εἰς τὴν πόλιν Βαρὲμ ἐν περιεργῶν σωματεῖον νεανίδων, αἱ ὁποῖαι ἔδωκαν εἰς ἐκὐτὰς τὸ χαρῖεν ὄνομα τῶν Χελιδόνων. Αἱ νέαι αὐταὶ κόραι ἀνέλαβον δι' ὄρκου τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ νυμφευθῶσιν οὐδέποτε ἄνδρα ἐκδοτον εἰς τὸ ποτόν. Τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν ὀνομάζει ὠραίαν καὶ πολὺ πατριωτικὴν ἡ βελγικὴ ἐφημερίς, εὐχεται δὲ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν μελῶν τοῦ σωματείου τούτου, τὸ ὁποῖον θεωρεῖ ὡς ἕν τῶν ἰσχυροτέρων μέσων τῆς περιστολῆς τοῦ ἀλκοολισμοῦ. Διότι πολλοὶ ἄνδρες δὲν ἠδυνήθησαν ἄλλως νὰ ἐλκύσωσιν εἰς γάμον τὰς Χελιδόνας ταύτας ἢ διὰ τῆς ἐνόρκου ὑποσχέσεως ὅτι ἀπαρνοῦνται ἰσοβίως τὴν χρῆσιν τοῦ ποτοῦ.